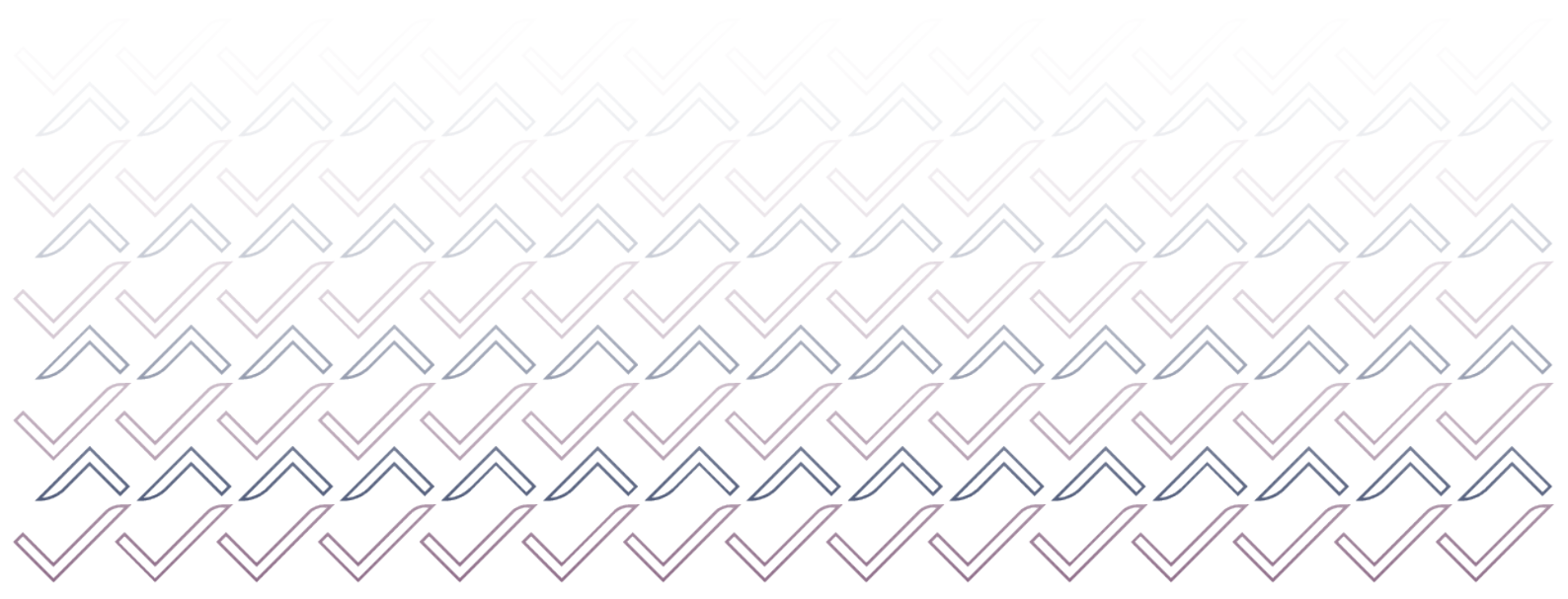

VERTINIMO ATASKAITA

AR ESAME PASIRENGĘ VYKDYTI ŽALIUSIUS PIRKIMUS 100 PROC.

2022 m. rugsėjo 8 d.

Nr. VRE-3

Vertinimo grupė: Eglė Merkininkienė (departamento vadovė), Jolanta Indriulienė (grupės vadovė), Kristina Sinkevičiūtė-Kryževičienė, Neringa Mecutaitė, Vytenis Žukas.

Vertinimo ataskaita pateikta: Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Aplinkos ministerijai, Ekonomikos ir inovacijų ministerijai, Viešųjų pirkimų tarnybai.

TURINYS

PAGRINDINIAI FAKTAI	4
SANTRAUKA	5
ĮŽANGA.....	10
VERTINIMO REZULTATAI	12
1. ŽALIŲJŲ PIRKIMŲ PLĖTROS TIKSLAI AMBICINGI, TAČIAU NEPASIRENGTA JŲ ĮGYVENDINIMUI.....	12
1.1. Vyriausybės žaliųjų pirkimų tikslas nesuderintas su kitais planavimo dokumentais.....	12
1.2. Nustatant plėtros tikslą neįvertintas jo poveikis aplinkai ir šalies finansams	15
1.3. Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo planų priemonės nepakankamos 100 proc. tikslui pasiekti	17
2. SUDĖTINGAI ĮGYVENDINAMAS REGLAMENTAVIMAS NESUDARO SĄLYGŲ VIEN TIK ŽALIŲJŲ PIRKIMŲ VYKDYMUI.....	20
2.1. Žalieji pirkimai sunkiai suderinami su kitais pirkimų reikalavimais.....	20
2.2. Aplinkos apsaugos kriterijai sudėtingai pritaikomi arba jų nėra.....	21
2.3. Taikant aplinkos apsaugos kriterijus siaurėja produktų pasirinkimas.....	25
2.4. 66 proc. pirkimų vykdytojų 2023 m. gali nepasiekti numatytų tikslų.....	27
3. DĖL KINTANČIŲ STEBĖSENOS DUOMENŲ SUDĖTINGA VERTINTI ŽALIŲJŲ PIRKIMŲ PAŽANGĄ.....	29
PRIEDAI.....	34

PAGRINDINIAI FAKTAI

100 proc.

žaliųjų pirkimų 2023 m. – Vyriausybės nustatytas tikslas, pvz.: Estijos 2023 m. tikslas – 30 proc., Latvija kiekybinio tikslo nenustatė, Lenkija iki 2020 m. siekė 25 proc., o nuo 2022 m. žalieji pirkimai – prioritetiniai.

~4 tūkst.

viešųjų pirkimų vykdytojų 2021 m.

6,5 mlrd. Eur

viešųjų pirkimų vertė 2021 m.

16,8 proc.

nuo visų pirkimų vertės 2021 m. sudarė žalieji pirkimai, 2022 m. rugsėjo 1 d. – 54,8 proc.¹

66 proc.

apklausoje dalyvavusių pirkimų vykdytojų nurodė, kad 2023 m. nebus pasirengusios vykdyti vien tik žaliuosius pirkimus.

51 proc.

apklausoje dalyvavusių pirkimų vykdytojų atliekant žaliuosius pirkimus negalės laikytis bent vieno iš racionalaus lėšų naudojimo, pirkimų iš socialinių įmonių ir inovatyvių pirkimų reikalavimų.

~67 proc.

visų pirkimų, kad taptų žalieji, pirkimų vykdytojai aplinkos apsaugos kriterijus turės nusistatyti patys (atliktais sąlyginiais skaičiavimais pagal 2020 m. pirkimų skaičių duomenis).

38 proc.

apklausoje dalyvavusių pirkimų vykdytojų žaliųjų produktų pasiūla 2021–2022 m. buvo nepakankama.

22 proc.

tiekėjų dėl nustatytų aplinkos apsaugos reikalavimų pirkimuose nedalyvavo.

iki 3,5 karto

vertinimo metu analizuotų žaliųjų produktų grupių kaina buvo didesnė nei įprastų.

¹ 2022-09-01 VPT švieslentės duomenimis.

SANTRAUKA

Vertinimo svarba

Klimato kaita ir aplinkos būklės blogėjimas kelia grėsmę Europai ir pasauliui². Pasaulio ekonomikos forume klimato kaita įvardyta kaip viena didžiausių grėsmių, su kuria žmonija susidurs ateinantį dešimtmetį, o neveiklumas šiuo klausimu gali lemti pasaulio BVP mažėjimą 4–18 proc.³ Žaliojo kurso svarbą ir šalių siekį vidutinės trukmės ir ilgesniu laikotarpiu pereiti prie švarios energijos gali paspartinti ir karas Ukrainoje, nes kariaujant svarbioms pasaulinės prekių rinkos dalyvėms neigiami padariniai juntami visame pasaulyje⁴.

EK ir EBPO nurodo, kad žalieji pirkimai – svarbi priemonė siekiant aplinkos politikos tikslų, susijusių su klimato kaitos problemų sprendimu, efektyvesniu ir veiksmingesniu išteklių naudojimu, tvariu vartojimu bei gamyba, ypač turint omenyje, kiek daug lėšų viešasis sektorius išleidžia prekėms ir paslaugoms⁵. Viešieji pirkimai suformuoja gamybos ir vartojimo tendencijas, o didelė žaliųjų prekių paklausa kuria arba išplečia mažiau aplinkai kenkiančių produktų ir paslaugų rinkas, skatina aplinkosauginių technologijų kūrimą⁶.

Seimo patvirtintoje⁷ aštuonioliktosios Vyriausybės programoje numatyta, kad ES lyderystė kovos su klimato kaita srityje suteikia galimybių ir Lietuvai. Įsipareigojama eiti Europos žaliojo kurso priešakyje ir palaikyti ambicingiausias ES klimato kaitos suvaldymo tikslus, reikšmingai plėsti žaliųjų pirkimų taikymo apimtį, kad nuo 2023 m. jie taptų dominuojančia viešųjų pirkimų rūšimi, o valstybinės įstaigos vartotų tik žaliąją elektros ir šilumos energiją, tik netaršų transportą, prekes, darbus ir paslaugas įsigytų tik žaliųjų pirkimų būdu.

Valstybės kontrolė, suprasdama žaliųjų pirkimų svarbą prisidedant prie aplinkos apsaugos ir klimato kaitos problemų sprendimo ir norėdama paskatinti priimti kryptingus sprendimus atliko vertinimą.

Vertinimo tikslas ir apimtis

Vertinimo tikslas – įvertinti, ar sudarytos prielaidos pirkimų vykdytojams 2023 m. 100 proc. pereiti prie žaliųjų pirkimų.

²Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lt, žiūrėta 2022-06-06.

³Prieiga per internetą: [Visualized: A Global Risk Assessment of 2022 and Beyond \(visualcapitalist.com\)](https://www.visualcapitalist.com/visualized-a-global-risk-assessment-of-2022-and-beyond/), žiūrėta 2022-07-25.

⁴Prieiga per internetą: [How Ukraine is triggering re-evaluation of global systemic risk | World Economic Forum \(weforum.org\)](https://www.weforum.org/articles/how-ukraine-is-triggering-re-evaluation-of-global-systemic-risk/), žiūrėta 2022-07-25.

⁵EBPO, Žalieji viešieji pirkimai, žiūrėta 2022-05-30, prieiga per internetą: [Žalieji viešieji pirkimai - EBPO \(oecd.org\)](https://www.oecd.org/publications/green-public-procurement/); Žiedinės ekonomikos veiksmų planas, prieiga per internetą: [Žiedinės ekonomikos veiksmų planas - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication-detail.cfm?id=12345), žiūrėta 2022-06-06; Europos Komisijos žaliųjų viešųjų pirkimų vadovas, prieiga per internetą: [„Pirmenybė žaliajam pirkimui!“ - 3-iasis leidimas](https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication-detail.cfm?id=12345), 5–8psl., žiūrėta 2022-06-06.

⁶EK 2008-07-16 komunikatas „Viešieji pirkimai geresnei aplinkai užtikrinti“, prieiga per internetą: https://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/mp/kiti_leidiniai/COM_400.pdf, 3 psl., žiūrėta 2022-06-20.

⁷2020-12-11 nutarimu Nr. XIV-72.

Pagrindinės vertinimo kryptys:

- žaliųjų pirkimų plėtros strateginės kryptys;
- žaliųjų pirkimų teisinis reglamentavimas ir jo taikymas;
- žaliųjų pirkimų vykdymo rodiklių stebėseną.

Audituojami subjektai – Aplinkos ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija ir Viešųjų pirkimų tarnyba.

Vertinome ne tik vertinamųjų subjektų pateiktą informaciją, bet ir apklausėme visas ministerijas, savivaldybes ir 249 kitus pirkimų vykdytojus. Naudojomės Aplinkos ministerijos 2022 m. balandžio mėn. atliktos viešosios konsultacijos, kurios metu apklausti 342 pirkimų vykdytojai ir 138 tiekėjai, duomenimis; Centrinės perkančiosios organizacijos pateikta informacija; bendravome su Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais ir analizavome EBPO, EK medžiagą, susijusią su žaliųjų pirkimų atlikimu, tarptautine praktika (2 priedas).

Vertinamas laikotarpis – 2019–2021 m. Siekdami įvertinti pokyčius, naudojome 2022 m. duomenis.

Pagrindiniai vertinimo rezultatai

Pasiekta pažanga didinant žaliųjų pirkimų mastą, tačiau vis dar nepakankamos sąlygos vykdyti vien tik žaliuosius pirkimus, nes teisinis reglamentavimas sudėtingai įgyvendinamas praktikoje, žaliųjų pirkimų stebėseną turi trūkumų, neįvertintas poveikis šalies finansams trumpuoju laikotarpiu. Atsižvelgiant į kylančius žaliųjų pirkimų vykdymo sunkumus, geopolitinės situacijos pokyčius, tikslinga peržiūrėti nustatytą tikslą (terminą, apimtį, taikymo sritis), siekiant, kad žalieji pirkimai išliktų pagrindine kryptimi taršiausiose srityse, tačiau nedidintų administracinės naštos produktus žalinant formaliai.

Žaliųjų pirkimų plėtros tikslai ambicingi, tačiau nepasirengta jų įgyvendinimui

Vyriausybės nustatytas 100 proc. žaliųjų pirkimų vykdymo 2023 m. tikslas – vienas ambicingiausių Europoje (pvz.: Olandija tikslui pasiekti 100 proc. nustatė 5 metus (2010–2015 m.), Prancūzija – nuo 2022 m. numato taikyti bent vieną aplinkosauginį kriterijų visuose pirkimuose, Estijos 2023 m. tikslas – 30 proc., Latvija, Vokietija, Austrija kiekybinio tikslo neturi). Dėl trumpo pereinamojo laikotarpio, didėjančios infliacijos, nemažėjant neapibrėžtumui dėl tolesnės Rusijos karo Ukrainoje eigų išlieka didesnių kainų, ilgesnės trukmės tiekimo grandinių bei viešųjų pirkimų vykdymo trikdžių, neigiamo poveikio statybos, apdirbamosios gamybos ir transporto paslaugų sektoriams rizika⁸, o sklandus perėjimas prie žaliųjų pirkimų vykdymo jau 2023 m. abejotinas (1.1 poskyris, 12 psl.).

Pirkimų vykdytojai siūlo šį tikslą peržiūrėti. Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovų nuomone, šis siekis gali riboti verslo konkurencingumą ES rinkoje. Be to, tikslas nesuderintas su kituose nacionaliniuose planavimo dokumentuose nustatytais šių pirkimų

⁸ Išvada dėl ekonominės raidos scenarijaus tvirtinimo, 2022-07-11 Nr. BPE-6, 1–3 psl.

vykdymo terminais⁹ (pvz.: 100 proc. žaliųjų pirkimų 2025 arba 2030 m.) bei siekiu¹⁰ šiuos pirkimus taikyti tik didelį poveikį aplinkai darančių produktų įsigijimui. Žaliuosius pirkimus vykdančios ministerijos į savo strateginius planus neįsitraukia tikslų dėl šių pirkimų apimčių: 2021–2023 m. planuose tokių tikslų nenusistatė 9 ministerijos, 2022–2024 m. – 10. Žaliųjų pirkimų vykdymo tikslus, įsipareigojimus vidaus dokumentuose yra nustatę 48 proc. (164 iš 342) pirkimų vykdytojų (1.1 poskyris, 12 psl.).

Nustatant 100 proc. žaliųjų pirkimų tikslą neįvertintas poveikis aplinkai ir šalies finansams trumpuoju laikotarpiu, papildomų lėšų poreikis planuojant 2022 m. biudžetą nenumatytas. 30 proc. (94 iš 321) apklaustų pirkimų vykdytojų sako, kad žalieji produktai kainuoja brangiau. Vertinimo metu nustatėme, kad žaliųjų produktų (ypač prekių) kainos didesnės nei įprastų: maisto produktai brangesni 19–246 proc. (atliktos apklausos duomenimis), elektra brangesnė 3,5–39,7 proc. (VšĮ CPO LT duomenimis), automobiliai (hibridiniai ir elektromobiliai) brangesni 19–110 proc. (viešai prieinamais duomenimis). 61 proc. (208 iš 342) pirkimų vykdytojų šiuos pirkimus atlikti labiausiai paskatintų pigesni produktai, o riboti finansiniai išteklių – viena iš tikslų neapsiekimo priežasčių. Auditorių vertinimu, šalies žaliųjų pirkimų tikslai turėtų būti nustatomi įvertinus realų finansinių išteklių poreikį trumpuoju laikotarpiu ir ribotas valstybės biudžeto galimybes (1.2 poskyris, 15 psl.).

Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo priemonių planuose numatytas ir įgyvendinamas pirkimų vykdytojų kompetencijų tobulinimas žaliųjų pirkimų srityje, tačiau bendras visų jų mokymų poreikis nevertinamas, o daugiau nei pusė pirkimų vykdytojų nurodo, kad jiems trūksta žinių aplinkos apsaugos kriterijų nustatymui (55 proc.), metodinių priemonių, įrankių, gerųjų pavyzdžių (53 proc.), o organizuojami mokymai (54 proc.) ir praktiniai kriterijų taikymo patarimai (61 proc.) paskatintų atlikti daugiau šių pirkimų. Siekiant nuoseklios plėtros žaliųjų pirkimų įgyvendinimo planai turėtų apimti priemones, nukreiptas į visus pirkimų vykdytojus apimantį kvalifikacijos tobulinimą, platesnę gerosios praktikos sklaidą, tiekėjų skatinimą aktyviai įsitraukti į žaliųjų produktų pasiūlos užtikrinimą ir gamybą, kurios perorientavimui reikia laiko (1.3 poskyris, 17 psl.).

Sudėtingai įgyvendinamas reglamentavimas nesudaro sąlygų vien tik žaliųjų pirkimų vykdymui

Pirkimų vykdytojai atlikdami žaliuosius pirkimus kartu turi laikytis racionalaus lėšų naudojimo, pirkimų iš socialinių įmonių, inovatyvių pirkimų reikalavimų, bet 51 proc. (163 iš 321) atsakiusiųjų nurodė, kad nuo 2023 m. vykdydamos vien žaliuosius pirkimus negalės laikytis bent vieno šių principų (2.1 poskyris, 20 psl.).

Žaliųjų pirkimų vykdymui patvirtinti aplinkos apsaugos kriterijai apima 32-i prekių / paslaugų grupes, tačiau 52 proc. (179 iš 342) pirkimų vykdytojų ir 9 proc. (12 iš 138) tiekėjų kriterijai nesuprantami, 66 proc. (227 iš 342) pirkimų vykdytojų trūksta informacijos, kaip patikrinti perkamų produktų atitiktį nustatytiems kriterijams. Vertinimo metu apklausti pirkimų vykdytojai, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, Viešųjų pirkimų tarnybos, Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovai nurodė, kad aplinkos apsaugos kriterijai sudėtingi, neaiškūs, per daug detalūs, sunkiai pritaikomi praktikoje, riboja tiekėjų konkurenciją, atnaujinami mažomis apimtimis (2.2 poskyris, 21 psl.).

⁹ 2021–2030 m. nacionalinis pažangos planas, Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos 2022–2030 m. valdymo plėtros programa, Nacionalinio energetikos ir klimato srities 2021–2030 m. veiksmų planas.

¹⁰ Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija.

Pirkimų vykdytojai aplinkos apsaugos kriterijus savarankiškai turės nusistatyti ~67 proc. visų pirkimų (vertinant pirkimų skaičių)¹¹. 37 proc. (126 iš 342) pirkimų vykdytojų mano, kad kriterijai nustatyti per mažam produktų skaičiui. 44 proc. (94 iš 228) atsakiusių pirkimų vykdytojams kyla nesklandumų savarankiškai nustatant kriterijus (dažniausiai perkant su specifine veikla susijusius produktus ir ekspertines paslaugas), 22 proc. (49 iš 227) mano, kad yra produktų, kuriems kriterijų taikyti netikslinga, nes jų paskirtis ir taip yra aplinkosauginė, o paslaugoms, neturinčioms fizinio pavidalo, taikomi tik formalūs kriterijai (2.2 poskyris, 21 psl.).

Žaliųjų pirkimų vykdymas lemia siauresnį produktų pasirinkimą: 38 proc. (87 iš 232) atsakiusių pirkimų vykdytojų nurodė, kad 2021–2022 m. žaliųjų produktų pasiūla buvo nepakankama; 12 proc. pirkimų vykdytojų 2021 m. buvo atvejų, kai taikydami aplinkos apsaugos kriterijus negavo pasiūlymų arba pasiūlymai neatitiko nustatytų kriterijų; 22 proc. (31 iš 138) tiekėjų dėl nustatytų aplinkos apsaugos reikalavimų pirkimuose nedalyvavo (2.3 poskyris, 25 psl.).

Kasmet apie trečdalis žaliųjų viešųjų pirkimų vykdomi per VšĮ CPO LT, tačiau pirkimų vykdytojai negali įsigyti visų žalių produktų, nes dalis kataloge siūlomų prekių ir paslaugų vis dar neatitinka aplinkosauginių kriterijų, o esančių prekių pasiūla nepakankama, pvz.: esami hibridiniai automobiliai ar elektromobiliai negali patenkinti visų pirkimų vykdytojų poreikio (ypač kai reikalingi didesnio pravažumo automobiliai). Apklaustos duomenimis, pirkimų vykdytojams sudėtinga įsigyti specializuotai veiklai naudojamus automobilius (pvz.: keleiviniai automobiliai, mokykliniai autobusai, sniego valymo transportas). Remiantis Viešųjų pirkimų tarnybai klausk@vpt.lt platformoje pateikiamais pirkimų vykdytojų klausimais ir išsakomomis problemomis, netaršiomis transporto priemonėmis teikiamų paslaugų (keleivių vežimo, pašto, atliekų surinkimo) įmonės negali pasiūlyti arba tokios paslaugos pabrangsta. Beveik 61 proc. (208 iš 342) pirkimų vykdytojų teigia¹², kad žaliuosius pirkimus vykdyti labiausiai paskatintų didesnė žaliųjų produktų pasiūla rinkoje. Siekiant skatinti žaliųjų pirkimų vykdymą ir didesnį šių pirkimų poveikį aplinkos taršai mažinti, svarbu, kad būtų suderinti teisės aktų reikalavimai, aiškūs ir lengvai pritaikomi aplinkosaugos kriterijai, skiriant dėmesį didžiausią poveikį aplinkai darantiems produktams, atsisakant formalių žaliųjų pirkimų kriterijų, taikomų siekiant nustatyto 100 proc. tikslo (2.3 poskyris, 25 psl.).

2019–2022 m. I pusr. laikotarpiu žaliųjų pirkimų skaičius ir vertė augo, tačiau ne visų pirkimų vykdytojų žaliųjų pirkimų rodikliai rodo pažangą. Remiantis vertinimo metu atliktos apklausos ir švieslentės duomenimis, 41 proc. (132 iš 321) apklaustų pirkimų vykdytojų 2021 m. vykdytų žaliųjų pirkimų vertė nesiekė Vyriausybės nustatyto 10 proc. tikslo. 37 proc. (92 iš 249) apklaustų pirkimų vykdytojų 2019–2022 m. I ketv. laikotarpiu jų neatliko nė vieno. Dėl nepakankamos specialistų kompetencijos žaliųjų pirkimų srityje; dėl sudėtingo aplinkos apsaugos kriterijų pritaikymo, ribotų finansinių išteklių 66 proc. (212 iš 321) apklaustų pirkimų vykdytojų nurodo, kad gali nepasiekti 100 proc. žaliųjų pirkimų 2023 metais, taigi nėra tinkamai pasirengę vykdyti vien tik žaliuosius pirkimus (2.4 poskyris, 27 psl.).

¹¹ Atlikti sąlyginiai skaičiavimai pagal pateiktus 2020 m. viešųjų pirkimų vertės ir skaičiaus duomenis, nes aktualesnių duomenų pagal BVPŽ kodų klasifikatorių VPT pateikti neturėjo galimybės.

¹² Prieiga per internetą: [2022 Viešųjų konsultacijų rezultatai \(lv.lt\)](https://www.vpt.lt/lt/2022-viesuju-konsultaciju-rezultatai), 17 psl., žiūrėta 2022-05-02.

Dėl kintančių stebėsenos duomenų sudėtinga vertinti žaliųjų pirkimų pažangą

Žaliųjų pirkimų stebėsenai vykdyti Viešųjų pirkimų tarnyba sukūrė švieslentę, kurioje duomenis apie žaliuosius pirkimus galima stebėti realiu laiku ir kiekvienam pirkimų vykdytojui pasilyginti pasiektus rezultatus. Tačiau baigtiniai žaliųjų pirkimų apimčių duomenys sužinomi tik pasibaigus kalendoriniams metams, kai įtraukiami mažos vertės žalieji pirkimai, nes pagal teisinį reglamentavimą pirkimų vykdytojai mažos vertės pirkimų duomenis pateikia per 30 dienų pasibaigus ataskaitiniams metams. Dėl pirkimų vykdytojų nuolat atliekamų tikslinimų ir mažos vertės pirkimų duomenų įtraukimo keičiasi net ir praeitų kalendorinių metų jau apibendrinti ir VPT ataskaitose fiksuoti duomenys, pvz.: palyginus 2022-03-18 ir 2022-05-09 švieslentėje skelbiamus duomenis, bendras 2021 m. žaliųjų pirkimų skaičius sumažėjo nuo 7,3 iki 2,8 proc., o vertė – nuo 17,9 iki 16,3 proc. Viešųjų pirkimų tarnyba, vykdydama viešųjų pirkimų reikalavimų laikymosi priežiūrą, tikrinti žaliuosius pirkimus ir duomenų apie juos pateikimą pradėjo 2022 m. pradžioje, nes žaliųjų pirkimų vertinimo klausimai buvo tik rekomenduojami. Kintantys praėjusių kalendorinių metų stebėsenos duomenys, mažos vertės žaliųjų pirkimų duomenų įtraukimas tik pasibaigus metams, nuoseklios žaliųjų pirkimų priežiūros stoka neleidžia objektyviai įvertinti žaliųjų pirkimų tikslų pasiekimo bei tinkamai identifikuoti sisteminės pirkimų vykdymo problemas (3 skyrius, 29 psl.).

Pokyčiai vertinimo metu

- Rengiamas įsakymo¹³ pakeitimo projektas, kuriuo siekiama sumažinti produktų sąrašą ir jiems taikomų aplinkos apsaugos kriterijų apimtį; prioritetinėse produktų grupėse nustatyti detalius ir aktualius kriterijus; pasiūlyti daugiau universalių kriterijų; nustatyti išimtis, kad kriterijus būtų galima nusistatyti savarankiškai, kai paaiškėja, jog rinkoje nėra minimalius kriterijus atitinkančių produktų, arba jų nenustatyti, kai pirkimo tikslas yra aplinkosauginis; panaikinti perteklines nuorodas į teisės aktus.
- Viešųjų pirkimų tarnyba parengė Žaliųjų pirkimų sklaidos ir komunikacijos strategiją (2022–2025 m.)¹⁴, kurios tikslas – skatinti žaliųjų pirkimų sistemos plėtrą, kelti pirkimo dalyvių kvalifikaciją, susijusią su žaliaisiais pirkimais, ir siekti, jog visi pirkimų sistemos dalyviai būtų suinteresuoti vykdyti žaliuosius pirkimus, o tiekėjai siūlyti ir tiekti tvaresnius produktus pirkimuose.

¹³ Aplinkos ministro 2011-06-28 įsakymu Nr. D1-508 patvirtintas Aplinkos apsaugos kriterijų ir Aplinkos apsaugos kriterijų, kuriuos perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turi taikyti pirkdamos prekes, paslaugas ar darbus, taikymo tvarkos aprašas.

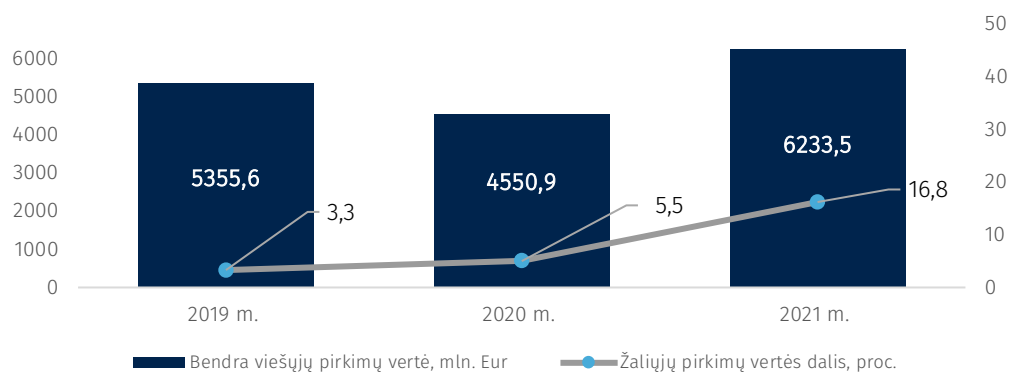
¹⁴ Prieiga per internetą: [ŽVP sklaidos ir komunikacijos strategija \(1\).pdf \(lv.lt\)](#), žiūrėta 2022-05-24.

ĮŽANGA

Žalioji pirkimas – procesas, kurio vykdytojas siekia įsigyti prekių, paslaugų ar darbų, darančių kuo mažesnę poveikį aplinkai viename, keliuose ar visuose prekės, paslaugos ar darbo gyvavimo ciklo etapuose¹⁵. Pirkimų vykdytojams viešųjų pirkimų būdu įsigyjant prekes, paslaugas ar darbus įpareigotos siekti, kad būtų daroma kuo mažesnė įtaka klimato kaitai, kuo mažesnė aplinkos tarša ir (ar) kitas neigiamas poveikis aplinkai¹⁶. Vyriausybė siekdama didinti žaliųjų pirkimų apimtį patvirtino nacionalinius šių pirkimų įgyvendinimo 2021–2023 m. tikslus, numatančius, kad nuo 2021 m. liepos 1 d. iki gruodžio pabaigos šie pirkimai turi sudaryti ne mažiau kaip 10 proc. visų viešųjų pirkimų vertės, 2022 m. – ne mažiau kaip 50 proc., o nuo 2023 m. – 100 proc.¹⁷

Per 2019–2021 m. laikotarpį viešiesiems pirkimams išleista 17,5 mlrd. Eur, kasmet vidutiniškai 6 mlrd. Eur, o tai sudarė apie 11–12 proc. šalies BVP¹⁸. Lėšų dalis, skiriama žaliosioms prekėms, paslaugoms ir darbams įsigyti, kasmet augo (1 pav.). Per 2022 m. I ketv. jiems išleista 1,6 mlrd. Eur ir beveik 41 proc. šių lėšų skirta žaliesiems produktams įsigyti.

1 pav. Žaliųjų pirkimų dalis viešuosiuose pirkimuose 2019–2021 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal 2019–2021 m. vykdytų žaliųjų pirkimų ataskaitas ir 2022-07-22 švieslentės duomenis

EBPO nurodo, kad skatinant žaliuosius pirkimus labai svarbu: aiškus teisinis reglamentavimas ir suprantama šių pirkimų sąvoka; nustatytų tikslų susiejimas su strateginėmis šalies kryptimis; aplinkos apsaugos standartų taikymo skatinimas; rinkos pajėgumų, pasiūlos, žaliųjų pirkimų kaštų ir naudos supratimas; pirkimų funkcijos profesionalizavimas; informuotumo apie žaliuosius pirkimus didinimas ir stebėseną¹⁹. Mūsų šalyje už šių aspektų įgyvendinimą atsakingos šešios institucijos (2 pav.).

¹⁵ Aplinkos ministro 2011-06-28 įsakymu Nr. D1-508 patvirtintas Aplinkos apsaugos kriterijų, kuriuos perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turi taikyti pirkdami prekes, paslaugas ar darbus, taikymo tvarkos aprašas, 3.6 p. (aktuali redakcija 2021-03-31 Nr. D1-192).

¹⁶ Viešųjų pirkimų įstatymas, 17 str. 2 d. 4 p.

¹⁷ Vyriausybės 2021-06-21 nutarimas Nr. 478, 1 p.

¹⁸ 2019 m. 12,9 proc. BVP, 2020 m. 11,4 proc., 2021 m. 12 proc.

¹⁹ Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/ETH%282013%293&docLanguage=En>, 6–12 psl., žiūrėta 2022-05-02.

2 pav. Žaliųjų pirkimų procese dalyvaujančios institucijos ir jų funkcijos

* Viešųjų pirkimų tarnybos 2021 metų veiklos ataskaitos duomenimis, 2021 m. pirkimus vykdė 3 900 pirkimų vykdytojų, sutartys sudarytos su 21 569 tiekėjais

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal teisės aktus

VERTINIMO REZULTATAI

1. ŽALIŲJŲ PIRKIMŲ PLĖTROS TIKSLAI AMBICINGI, TAČIAU NEPASIRENGTA JŲ ĮGYVENDINIMUI

1.1. Vyriausybės žaliųjų pirkimų tikslas nesuderintas su kitais planavimo dokumentais

1. EBPO nurodo, kad skatinant žaliuosius pirkimus svarbus nustatytų tikslų susiejimas su strateginėmis šalies kryptimis. Suprantamas reglamentavimas ir aiškūs žaliųjų pirkimų tikslai ir prioritetai padėtų pirkimų vykdytojams šių pirkimų reikalavimus paversti neatsiejama viešojo pirkimo proceso dalimi ir pasiekti nustatytus tikslus²⁰.
2. EK nurodo, kad žalieji pirkimai – savanoriškas instrumentas, kurio taikymo apimtis šalys narės apsibrėžia savarankiškai²¹. Lietuvos nustatytas 100 proc. žaliųjų pirkimų vykdymo 2023 m. tikslas – vienas ambicingiausių palyginus su kitomis Europos šalimis. Pavyzdžiui, Olandija tikslui pasiekti 100 proc. skyrė 5 metus (2010–2015 m. laikotarpį)²²; Prancūzijoje 2021 m. priimtas Klimato ir atsparumo stiprinimo įstatymas kelia įvairius žaliųjų pirkimų tikslus: ne vėliau kaip iki 2026 m. III ketv. visose viešųjų pirkimų sutartyse atsižvelgti į darnų vystymąsi; renovacijos ir statybos darbuose naudoti ne mažiau kaip 25 proc. biologinės kilmės arba mažai CO₂ į aplinką išskiriančių medžiagų; nuo 2022-01-01 viešajame maitinime naudoti bent 50 proc. tvarių maisto produktų, iš kurių ne mažiau kaip 20 proc. – ekologinio ūkininkavimo produktai; nuo 2022-03-15 bent vienas aplinkosaugos reikalavimas turi būti visose viešųjų pirkimų sutartyse²³; Estija numačiusi vykdyti 25 proc. žaliųjų pirkimų 2022 m., o 2023 m. – 30 proc. Lenkija iki 2020 m. buvo numačiusi, kad šie pirkimai sudarys 25 proc., o nuo 2022 m. jie yra prioritetiniai²⁴ (3 pav.). Skandinavų šalys, Aplinkos ministerijos teigimu²⁵, ambicingus kiekybinius tikslus turėjo praeityje, dabar tai jau tapę bendros viešųjų pirkimų kultūros dalimi, tačiau dokumentų, pagrindžiančių Skandinavijos taikytą praktiką, kuria sekama, ministerija nepateikė.

²⁰ Prieiga per internetą:

<https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/ETH%282013%293&docLanguage=En>, 6 psl., žiūrėta 2022-05-02.

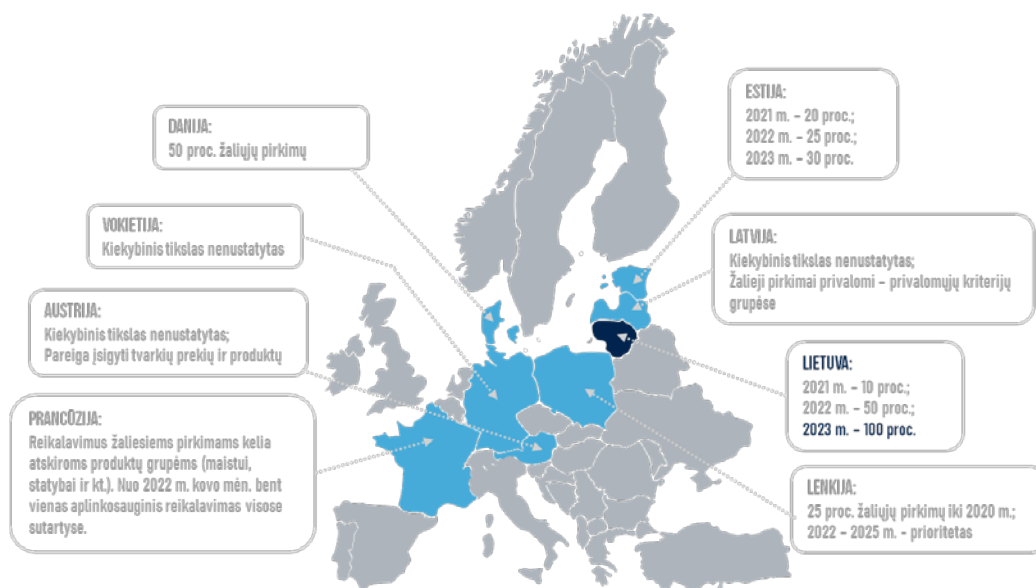
²¹ Prieiga per internetą: [About GPP - Environment - European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/about-gpp-environment/), žiūrėta 2022-05-25.

²² Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/gov/ethics/gpp-procurement-Netherlands.pdf>, žiūrėta 2022-08-18.

²³ Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/GPP%20NAPs_April%202022.pdf, žiūrėta 2022-05-25, Aplinkos ministerijos 2022-08-04 raštas Nr. GD-1693.

²⁴ Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/GPP%20NAPs_April%202022.pdf, žiūrėta 2022-05-25.

²⁵ Aplinkos ministerijos 2022-08-04 raštas Nr. GD-1693.

3 pav. Europos šalių tikslai vykdant žaliuosius pirkimus

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Europos Komisijos 2022-03-14 apibendrintą ir 2022-04-13 šalių interneto svetainėse skelbiamą informaciją

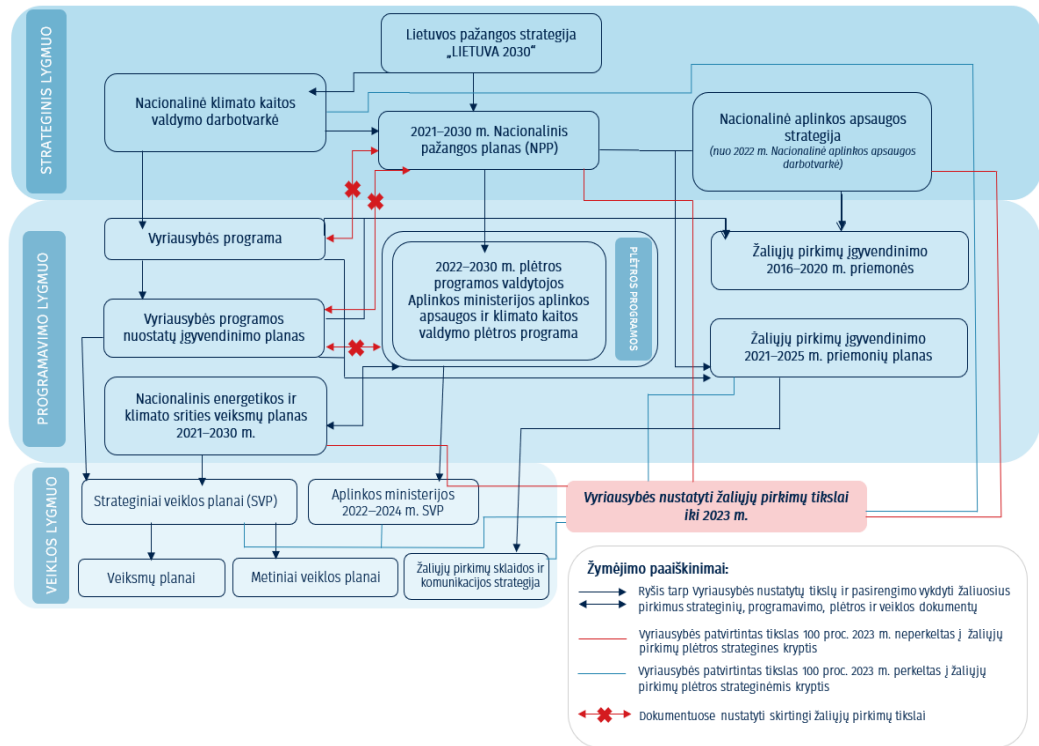
3. Pandemijos nulemtų tiekimo grandinių trikdžių ir aukštos infliacijos poveikį stiprina Rusijos karo veiksmai Ukrainoje, kurie apribojo žaliavų, tokių kaip metalai, mediena, grūdai, trąšos, tiekimo grandines ir sukėlė energetinių išteklių ir kitų žaliavų pasiūlos bei kainų šoką²⁶. Aukančios žaliavų ir transportavimo kainos, išteklių trūkumas veiks statybos, apdirbamosios gamybos ir transporto paslaugų sektorius; neapibrėžtumui dėl tolesnės Rusijos karo Ukrainoje eigos nemažėjant, išlieka didesnių kainų, ilgesnės trukmės tiekimo grandinių bei viešųjų pirkimų vykdymo trikdžių rizika²⁷, todėl sklandus perėjimas prie žaliųjų pirkimų vykdymo jau 2023 m. abejotinas. Apklausoje dalyvavusių pirkimų vykdytojų nuomone, reikia peržiūrėti nustatytą 100 proc. žaliųjų pirkimų tikslą (2023 m.), nes nustatytas laikotarpis rinkos ir pirkimų vykdytojų adaptacijai per trumpas, be to, 2023-iejį nepalankūs tokiam perėjimui dėl karo Ukrainoje, didėjančios infliacijos, sunkumų su žaliavų tiekimu, gamyba, logistika ir transportavimu.
4. Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovų teigimu²⁸, Lietuva skatindama vykdyti tik žaliuosius pirkimus ir žaliųjų produktų kūrimą apriboja verslo konkurencingumą ES rinkoje, nes pastarojoje tam tikrų žaliųjų produktų poreikio dar nėra, jie bus brangesni, sunkiau įperkami tiek vidaus, tiek išorės rinkose.
5. Vyriausybės nutarime²⁹ nustatytas žaliųjų pirkimų tikslas (100 proc. 2023 m.) ambicingesnis ir neperkeltas į kitus nacionalinius planavimo dokumentus (4 pav.).

²⁶ Išvada dėl ekonominės raidos scenarijaus tvirtinimo, 2022-04-05 Nr. BPE-2, 1--3 psl.

²⁷ Išvada dėl ekonominės raidos scenarijaus tvirtinimo, 2022-07-11 Nr. BPE-6, 1-3 psl.

²⁸ Nuotolinis susitikimas su Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais, 2022-05-26.

²⁹ Vyriausybės 2021-06-21 nutarimu Nr. 478 patvirtintas žaliųjų pirkimų tikslų nustatymas ir įgyvendinimas.

4 pav. Nacionalinių žaliųjų pirkimų planavimo dokumentų ryšys su Vyriausybės nustatytais tikslais

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal teisės aktus

6. Vyriausybės programoje ir jos nuostatų įgyvendinimo plane nurodytas 100 proc. žaliųjų pirkimų pasiekimo terminas nesutampa su 2021–2030 m. nacionaliniame pažangos plane ir Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos 2022–2030 m. valdymo plėtros programoje³⁰ numatytais terminais, nes šiuose dokumentuose 100 proc. žaliųjų viešųjų pirkimų dalį numatyta pasiekti 2025 m.³¹ Strategijoje³² šių pirkimų kriterijų taikymas siejamas tik su didelį poveikį aplinkai darančių prekių, paslaugų ir darbų įsigijimu, o ne su visais (100 proc.) produktais. Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų plano 2021–2030 m. priemonių, susijusių su žaliaisiais pirkimais, įgyvendinimo terminai numatyti iki 2030 m. Aplinkos ministerija pateikia nuomonę dėl strateginių dokumentų suderinimo (nuomonė).

Aplinkos ministerijos nuomonė dėl strateginių dokumentų suderinimo su Vyriausybės nustatytais žaliųjų pirkimų tikslais

Nacionaliniame pažangos plane nurodoma, kad tiek 2025, tiek 2030 m. bus išlaikomas 100 proc. ŽVP tikslas. Tai neprieštarauja tikslui jau 2023 m. būti šį tikslą pasiekus. Tie patys Nacionalinio pažangos plano tikslai perkelti ir į Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos 2022–2030 m. valdymo plėtros programą, o Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų planas ir Nacionalinės aplinkos apsaugos strategija patvirtinti anksčiau, nei Vyriausybė nustatė naujus žaliųjų pirkimų tikslus, todėl nustatyti tikslai nesutampa.

Atnaujinant Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų planą, nustatytus tikslus planuojama suderinti su Vyriausybės tikslais.

³⁰ Vyriausybės 2022-03-30 nutarimu Nr. 318 patvirtinta Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos 2022–2030 m. valdymo plėtros programa.

³¹ Vyriausybės 2020-09-09 nutarimu Nr. 998 patvirtintas 2021–2030 m. nacionalinis pažangos planas.

³² Seimo 2015-04-16 nutarimu Nr. XII-1626 patvirtinta Nacionalinės aplinkos apsaugos strategija, 94.5 p.

Pagal teisės aktus³³ galiojantys planavimo dokumentai turėtų būti atnaujinami pasikeitus Vyriausybės tikslams ir juose numatytas vienodas 100 proc. žaliųjų pirkimų tikslo pasiekimo terminas, aiškiai įvardijant šių pirkimų tikslo išlaikymą vėlesniais metais.

7. Ministerijos ir jų valdymo sričių įstaigos užtikrina Vyriausybės programos nuostatų, Nacionaliniame pažangos plane nustatytų strateginių tikslų pasiekimą ir pažangos uždavinių bei nacionalinių plėtros programų (NPP) įgyvendinimą, planuodamos programų priemones³⁴. Įstaigų vadovai strateginiame veiklos plane (SVP) turi nurodyti visus NPP nustatytus strateginius tikslus, prie kurių pasiekimo prisideda įstaiga, įgyvendindama pažangos uždavinius³⁵. Išanalizavus 14 ministerijų 2021–2023 m. ir 2022–2024 m. SVP nustatyta, kad tikslų dėl žaliųjų pirkimų vykdymo 2021–2023 m. SVP nebuvo nusistačiusios 9 ministerijos³⁶, o 2022–2024 m. SVP – 10³⁷. Likusios nusistatė tikslą didinti žaliųjų pirkimų apimtį ar siekį šių pirkimų rūšį padaryti dominuojančia (2 priedas). Atliktos apklausos duomenimis, 7 ministerijos³⁸ nurodė, kad nuo 2023 m. bus pasiruošusios vykdyti žaliuosius pirkimus, 4 iš jų³⁹ 2021–2023 m. ar 2022–2024 m. SVP turėjo nustatytus žaliųjų pirkimų tikslus, kryptis ar stebėsenos rodiklius.
8. Remiantis Aplinkos ministerijos viešųjų konsultacijų rezultatais⁴⁰, žaliųjų pirkimų vykdymo tikslus, įsipareigojimus vidaus dokumentuose (metiniuose pirkimų planuose, pirkimų organizavimo taisyklėse ir pan.) yra nustatę 48 proc. pirkimų vykdytojų. Dauguma jų nurodė 2021 m. vykdę šiuos pirkimus ir teigiamai vertina Vyriausybės ambicijas plėsti aplinkos apsaugos reikalavimų taikymą viešuosiuose pirkimuose.
9. Auditorių vertinimu, siekiant nuosekliai pasirengti žaliųjų pirkimų plėtrai, svarbu peržiūrėti Vyriausybės nustatytą tikslą ir suderinti visus nacionaliniuose planavimo dokumentuose iškeltus žaliųjų pirkimų tikslus.

1.2. Nustatant plėtros tikslą neįvertintas jo poveikis aplinkai ir šalies finansams

10. Pagal EK⁴¹ žalieji pirkimai – priemonė, padedanti įgyvendinti žaliojo kurso tikslus ir mažinti poveikį aplinkai. 2016 m. buvo atlikta Integralaus atliktų viešųjų pirkimų (2012–2014 m. laikotarpiu) poveikio aplinkai vertinimo studija⁴², kurioje nurodyta, kad reikalinga papildoma kaštų ir naudos analizė, siekiant nustatyti, ar CO₂ emisijų mažinimas vykdant žaliuosius viešuosius pirkimus yra efektyvus, lyginant su kitomis taršos mažinimo priemonėmis. Tačiau nustatant 2021 m. žaliųjų pirkimų tikslus, analizių ar vertinimų, kokį

³³ Strateginio valdymo įstatymas, 4 str.

³⁴ Vyriausybės 2021-04-28 nutarimu Nr. 292 patvirtinta Strateginio valdymo metodika, 136 p.

³⁵ Ten pat, 153 p.

³⁶ Ekonomikos ir inovacijų, Finansų, Krašto apsaugos, Kultūros, Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo, Švietimo, mokslo ir sporto, Vidaus reikalų, Žemės ūkio.

³⁷ Energetikos, Finansų, Krašto apsaugos, Kultūros, Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo, Sveikatos apsaugos, Švietimo, mokslo ir sporto, Žemės ūkio.

³⁸ Aplinkos, Ekonomikos ir inovacijų, Finansų, Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo, Teisingumo ir Užsienio reikalų.

³⁹ Aplinkos, Ekonomikos ir inovacijų, Teisingumo ir Užsienio reikalų.

⁴⁰ Prieiga per internetą: [2022 Viešųjų konsultacijų rezultatai \(lrv.lt\)](#), 2-3 psl., žiūrėta 2022-05-02.

⁴¹ Prieiga per internetą: [About GPP - Environment - European Commission \(europa.eu\)](#), žiūrėta 2022-05-25.

⁴² Prieiga per internetą: https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/TYRIMAI%20IR%20ANALIZES/0_200104001478766463.pdf, žiūrėta 2022-08-05.

teigiamą pokytį aplinkai ir per kurį laikotarpį galima pasiekti, atlikta nebuvo. Vertinimo metu atliktos apklausos duomenimis, 53 proc. (171 iš 321) pirkimų vykdytojų sutinka, kad turėtų būti vertinamas žaliųjų pirkimų vykdymo poveikis aplinkos taršos mažėjimui. Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovai taip pat nurodo, kad niekada nebuvo vertintas šių pirkimų poveikis aplinkai, šiuo klausimu neatliktos jokios studijos⁴³. Taip pat nenustatyti jokie su poveikiu aplinkai susiję tikslai ir rodikliai, siekiant įvertinti šių pirkimų poveikį ateityje.

11. Neatlikti konkretūs skaičiavimai ar vertinimai ir dėl to, kiek trumpuoju laikotarpiu reikės lėšų papildomai išleisti įsigyjant žalius, tvaresnius produktus, 2022 m. biudžeto rengimo projekto dokumentuose papildomas lėšų poreikis, susijęs su žaliaisiais pirkimais, nenumatytas⁴⁴. Tik Vyriausybės nutarimo⁴⁵ projekto poveikio vertinimo pažymoje nurodoma, kad perkant prekes, paslaugas ir darbus, kurie atitinka žaliųjų pirkimų kriterijus, gali išaugti išlaidos, susijusios su šių gaminių tiekimu. VšĮ CPO LT, per kurią kasmet įvykdoma apie trečdalis žaliųjų pirkimų, vertinimu⁴⁶, spartus perėjimas prie didelių žaliųjų pirkimų vykdymo apimčių kelia prekių, paslaugų ir darbų kainų augimo riziką, ypač turint omeny ir taip aukštą infliacijos lygį ir įvykius, susijusius su karu Ukrainoje. Vertinimo metu atliktos apklausos duomenimis, 30 proc. (94 iš 321) apklaustų pirkimų vykdytojų sako, kad žaliosios prekės, paslaugos ar darbai kainuoja brangiau, dar trečdalis (109 iš 321) nežino, ar jų kaina didesnė. Palyginus dažniausiai apklausoje minėtų prekių (maisto produktų, elektros, automobilių, kanceliariinių prekių) kainas, galima įžvelgti tendenciją, kad žaliosios prekės paprastai yra brangesnės, pvz.: maisto produktai brangesni 19–246 proc., elektra brangesnė 3,5–39,7 proc., automobiliai (hibridiniai ir elektromobiliai) brangesni 19–110 proc. (pavyzdys) (daugiau kainų skirtumų pavyzdžių 3 priede).

Žaliųjų ir įprastų produktų kainų skirtumų pavyzdžiai

Perkamų produktų pavadinimas	Ne žaliųjų produktų kaina, Eur	Žaliųjų produktų kaina, Eur	Skirtumas (brangiau) proc. /kart.
Pienas	0,35	1,21	246 proc. /iki 3,5 kart.
Duona (viso grūdo)	2,22	5,38	iki 2,4 kart.
Kvietiniai miltai	1,24	2,65	114 proc.
Vištienos krūtinėlė	5,90	16,33	177 proc.
Fermentinis sūris	5,44	9,34	72 proc.
Jautiena	7,83	11,50	47 proc.
Automobilis <i>Toyota Yaris Active</i>	17 150 Eur (benzinas)	20 400 Eur (hybrid)	19 proc.
Automobilis <i>Toyota Proace City Verso</i>	20 150 Eur (benzinas)	42 250 (electric)	110 proc. / 2 kart.
Vienartiniai puodeliai (100 vnt.)	2,46	4,84	97 proc.
Teksto žymeklis. Kiršta galvute, linijos storis 4,5 (±0,5) mm.	0,30	0,45	50 proc.
Elektros energija tarifas „Visa para“ (2022 m. I pusm. duomenimis)	0,18646	0,26042	39,7 proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal atliktų apklausų, VšĮ CPO LT, UAB Tokvila⁴⁷ duomenis

⁴³ Nuotolinis susitikimas su Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais, 2022-05-26.

⁴⁴ Prieiga per internetą: https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/biudzetas/biudzetu-projektai/issami-informacija-apie-2022-m-biudzeto-projekta_ziureta 2022-07-22.

⁴⁵ Vyriausybės 2021-06-21 nutarimas Nr. 478.

⁴⁶ VšĮ CPO LT el. laiškas, gautas 2022-04-21.

⁴⁷ Prieiga per internetą: www.tokvila.lt, žiūrėta 2022-07-12.

12. Aplinkos ministerija pripažįsta⁴⁸, kad kai kuriose srityse žaliosios prekės kol kas yra brangesnės, tačiau mano, kad rinka ir kainos nesikeis, jei viešasis sektorius šioje srityje nerodys pavyzdžio. Ministerijos viešųjų konsultacijų duomenimis⁴⁹ 61 proc. (208 iš 342) pirkimų vykdytojų nurodo, kad žaliuosius viešuosius pirkimus atlikti labiausiai paskatintų pigesni žalieji produktai. Vertinimo metu apklausti pirkimų vykdytojai vieną šių pirkimų tikslų nepasiekimo priežasčių nurodo ribotus finansinius išteklius ir siūlo nedidelėms, ribotą biudžetą turinčioms įstaigoms nustatyti išimtis. Auditorių vertinimu, šalies žaliųjų pirkimų tikslai turėtų būti nustatomi įvertinus realų finansinių išteklių poreikį trumpuoju laikotarpiu ir valstybės biudžeto galimybes.

1.3. Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo planų priemonės nepakankamos 100 proc. tikslui pasiekti

13. Pagrindinis su žaliųjų pirkimų plėtra susijęs planavimo dokumentas – kas 4 metus aplinkos ministro tvirtinamas Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo priemonių planas. Išanalizavę 2016–2020 m. ir 2021–2025 m. laikotarpių planus nustatėme, kad nėra susistemintos informacijos apie 2016–2020 m. nustatytų priemonių⁵⁰ įgyvendinimą. Aplinkos ministerijos paaiškinimu informacija nesisteminta dėl atsakingų darbuotojų kaitos ir nenuoseklus funkcijų naujiems darbuotojams perdavimo⁵¹. 2021–2025 m. laikotarpio planų įgyvendinimo stebėseną atliekama ir skelbiama Aplinkos ministerijos interneto svetainėje⁵². Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo planų priemonių vertinimo rodikliai, skiriamos lėšos jų įgyvendinimui nenumatytos, nors tai, auditorių vertinimu, padėtų geriau pasiruošti vykdyti šiuos pirkimus, siekiant įgyvendinti Vyriausybės nustatytus tikslus.
14. Pirkimų vykdytojų kompetencijų tobulinimas žaliųjų pirkimų srityje, tinkamo konsultavimo jų vykdymo klausimais užtikrinimas – vienas žaliųjų pirkimų priemonių įgyvendinimo planų uždavinių. 2016–2020 m. plane Viešųjų pirkimų tarnybai pavesta⁵³ organizuoti pirkimų vykdytojams ir tiekėjams mokymus, seminarus šių pirkimų klausimais, bet tokie mokymai buvo pradėti organizuoti ne nuo 2016 m., bet 2019 m. (6 mokymai per metus)⁵⁴. Atlikta apklausa parodė, kad kompetencijos, praktinių įgūdžių, gerosios praktikos dėl žaliųjų viešųjų pirkimų vykdymo trūkumas – pirkimų vykdytojų dažniausiai nurodoma negalėjimo 100 proc. 2023 m. pereiti prie šių pirkimų vykdymo priežastis, o kompetencijos kėlimo apimčių didinimas, suprantamesnė metodinė pagalba, gerosios praktikos sklaida ir pirkimų vykdytojams, ir tiekėjams – vienas dažniausiai teiktų siūlymų šių pirkimų proceso tobulinimui.
15. VPT, siekdama žaliųjų pirkimų plėtros, 2021 m. įkūrė Darnųjų pirkimų skyrių, kuris teikia konsultacijas ir metodinę pagalbą pirkimo vykdytojams ir tiekėjams. Siekiant stiprinti ŽVP dalyvių kompetencijas, kuriamos metodinės pagalbos priemonės ir įrankiai (pvz.: elektroninis patarėjas, Klausk@vpt.lt platforma, dažniausiai užduodamų klausimų (DUK) žaliųjų pirkimų tema skiltis⁵⁵); žaliųjų pirkimų klausimais organizuojami atvirų durų

⁴⁸ Aplinkos ministerijos 2022-08-04 raštas Nr. GD-1693.

⁴⁹ Prieiga per internetą: [2022 Viešųjų konsultacijų rezultatai \(lv.lt\)](#), 6 psl., žiūrėta 2022-05-25.

⁵⁰ Aplinkos ministro 2015-11-23 įsakymu Nr. D1-840 patvirtintos Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo 2016–2020 metų priemonės.

⁵¹ Aplinkos ministerijos 2022-04-20 el. laiškas.

⁵² Prieiga per internetą: [Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo 2021–2025 metų priemonių plano vykdymas](#), žiūrėta 2022-08-05.

⁵³ Aplinkos ministro 2015-11-23 įsakymu Nr. D1-840 (2020-03-25 įsakymo Nr. D1-168 redakcija) patvirtintos Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo 2016–2020 m. priemonės.

⁵⁴ Viešųjų pirkimų tarnybos el. laiškas, gautas 2022-04-21.

⁵⁵ Prieiga per internetą: <https://klausk.vpt.lt/hc/lt/sections/360000236189-%C5%BDalieji-pirkimai>, žiūrėta 2022-08-18.

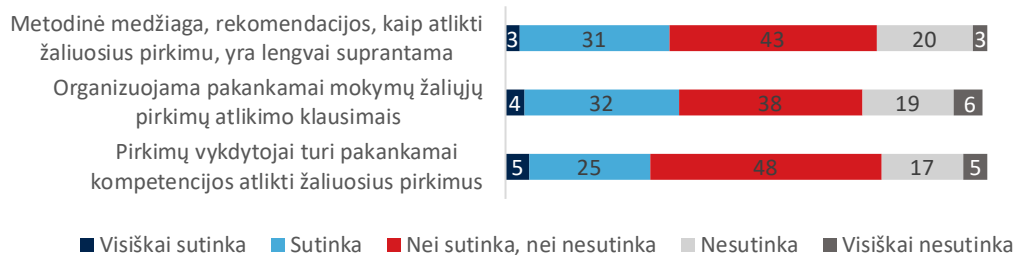
renginiai⁵⁶, interneto svetainėje dalijamasi aktualijomis, pristatoma geroji praktika⁵⁷, skelbiama mokomoji medžiaga⁵⁸. Bendras visų pirkimų vykdytojų mokymų, kvalifikacijos kėlimo poreikis nevertinamas, VPT poreikį nustato ir⁵⁹ mokymai organizuojami daugiausia dėmesio skiriant pirkimų vykdytojų tipams, kurie pagal švieslentės⁶⁰ duomenis nevykdo arba labai mažai vykdo žaliųjų pirkimų, ir gavus pirkimų vykdytojų prašymus. Mokymų turinys rengiamas apklausiant būsimus dalyvius ir prašant jų atsiųsti klausimus, konkrečias pirkimų sritis, kuriose kyla daugiausiai sunkumų nustatant aplinkosauginius reikalavimus, taip pat pristatomi šių pirkimų teisinio reguliavimo pasikeitimai. VPT pateikė nuomonę dėl galimybės didinti mokymų apimtį (nuomonė).

Viešųjų pirkimų tarnybos nuomonė⁶¹ dėl mokymų organizavimų

Tarnybai nebuvo skirta jokių papildomų asignavimų žaliųjų pirkimų tikslams įgyvendinti, priežiūrai ir metodinei pagalbai teikti. Visus ataskaitoje minimus rezultatus tarnyba pasiekė, perskirstydama ir panaudodama dalį išteklių iš jai priklausančių funkcijų finansavimo, todėl daugiau mokymų ir/ar didesnių metodinių priemonių skaičių pasiekti būtų įmanoma, tik gavus papildomą finansavimą.

16. Aplinkos ministerijos vykdytos viešosios konsultacijos duomenimis⁶² daugiau nei pusei pirkimų vykdytojų trūksta žinių kaip nustatyti aplinkosauginius kriterijus (55 proc., 187 iš 342), trūksta metodinių priemonių, įrankių, gerųjų pavyzdžių (53 proc.), o organizuojami mokymai (54 proc.) ir praktiniai patarimai, kaip pirkimuose taikyti aplinkos apsaugos kriterijus (61 proc.) paskatintų atlikti daugiau žaliųjų pirkimų. Vertinimo metu atlikę apklausą nustatėme, kad maždaug trečdaliui iš 157 atsakiusių pirkimų vykdytojų pakanka kompetencijos vykdyti žaliuosius pirkimus, prieinama metodinė medžiaga ir suprantamos teikiamos rekomendacijos (5 pav.).

5 pav. Pirkimų vykdytojų (proc.) nuomonė apie turimą kompetenciją atlikti žaliuosius pirkimus ir galimybę tobulintis

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal pirkimų vykdytojų apklausos duomenis

⁵⁶ Viešųjų pirkimų tarnyba 2022-04-25 organizavo [nuotolines individualias žaliųjų pirkimų konsultacijas pirkimų vykdytojams](#); 2022-07-27 organizavo [nuotolines individualias žaliųjų pirkimų konsultacijas tiekėjams](#).

⁵⁷ Prieiga per internetą: <https://vpt.lrv.lt/lt/darnieji-pirkimai/zalieji-pirkimai-1/zaliuju-pirkimu-naujienos>, žiūrėta 2022-08-18.

⁵⁸ Prieiga per internetą: https://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/dps/Zali_pirkimai_mokomoji_medziaga.pdf; <https://www.youtube.com/watch?v=HeDw3WDmy40>, žiūrėta 2022-08-18.

⁵⁹ 2022-06-06 gautas el. laiškas.

⁶⁰ Prieiga per internetą: <https://vpt.lrv.lt/lt/statistika-ir-analize/pirkimu-vykdytoju-zemelapis-svieslente-1>, žiūrėta 2022-07-15.

⁶¹ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-08-17 raštas Nr. GD-1749.

⁶² Prieiga per internetą: [2022 Viešųjų konsultacijų rezultatai \(lrv.lt\)](#), 2–3 psl., žiūrėta 2022-05-02.

17. 9 iš 14 ministerijų⁶³ turimas kompetencijas vertina kaip pakankamas atlikti žaliuosius pirkimus, ir tik dvi nurodo, kad organizuojama pakankamai mokymų šių pirkimų klausimais (6 pav.).

6 pav. Ministerijų nuomonė apie turimą kompetenciją atlikti žaliuosius pirkimus ir galimybę tobulintis

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal ministerijų apklausos duomenis

18. Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovų nuomone⁶⁴, pirkimų vykdytojai gebėtų gerai vykdyti pirkimus, jeigu būtų rimtų mokymų, be to, turi būti vadovas ar gairės, kuriose būtų išsamiai paaiškinta, kodėl reikia pirkti žaliuoju būdu, kaip reikia pirkti ir kas gali vienokius ar kitokius produktus rinkoje pasiūlyti. Turėtų būti paskelbtas (inicijuotas) bendras projektas, kuriame dalyvautų valstybė (AM, EIM, VPT, CPO ir kitos institucijos), pirkimų vykdytojai ir verslas. Projekto metu bendradarbiaujant, diskutuojant, remiantis ES ir EK nustatytomis žaliųjų pirkimų kryptimis turėtų būti sudarytas vadovas ar studija šiais klausimais.
19. Siekiant nuoseklios žaliųjų pirkimų plėtros, jų įgyvendinimo planai turėtų apimti priemones, nukreiptas į visus pirkimų vykdytojus apimantį kvalifikacijos tobulinimą, platesnę gerosios praktikos sklaidą, tiekėjų skatinimą aktyviai įsitraukti į šių pirkimų procesus.

Pokyčiai vertinimo metu

20. VPT 2022 metais parengė Žaliųjų pirkimų sklaidos ir komunikacijos strategiją (2022–2025 m.)⁶⁵, kurios tikslas – skatinti žaliųjų pirkimų sistemos plėtrą, kelti pirkimo dalyvių kvalifikaciją, susijusią su žaliaisiais pirkimais, bei siekti, jog visi pirkimų sistemos dalyviai būtų suinteresuoti vykdyti žaliuosius pirkimus, o tiekėjai siūlyti ir tiekti tvaresnius produktus pirkimuose. Nustatyti 3 įgyvendinimo uždaviniai:
- didinti pirkimų sistemos dalyvių kvalifikaciją, susijusią su žaliaisiais pirkimais;
 - skatinti pirkimo vykdytojų ir tiekėjų bendradarbiavimą;
 - informuoti politiką formuojančias institucijas apie reikalingus šių pirkimų sistemos pokyčius.

⁶³ Vertinimo metų atlikta PO, visų savivaldybių ir ministerijų apklausa.

⁶⁴ Nuotolinis susitikimas su Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais, 2022-05-26.

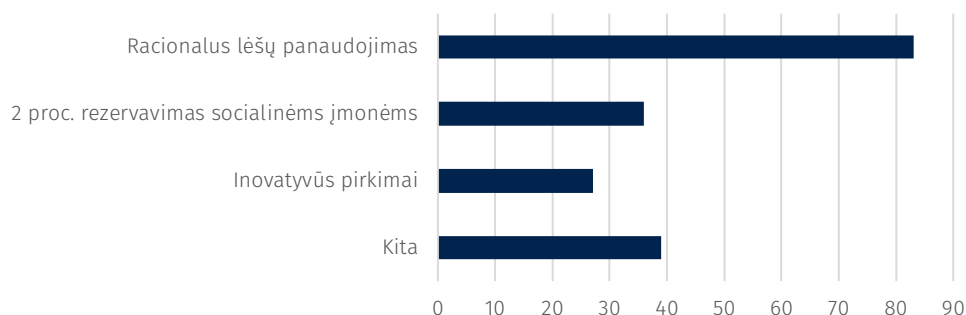
⁶⁵ Prieiga per internetą: [ŽVP sklaidos ir komunikacijos strategija \(1\).pdf \(lv.lt\)](#), žiūrėta 2022-05-24.

2. SUDĖTINGAI ĮGYVENDINAMAS REGLAMENTAVIMAS NESUDARO SĄLYGŲ VIEN TIK ŽALIŪJŲ PIRKIMŲ VYKDYMUI

2.1. Žalieji pirkimai sunkiai suderinami su kitais pirkimų reikalavimais

21. Reikalavimas vykdyti vien tik žaliuosius pirkimus ne visuomet sudaro sąlygas pirkimų vykdytojams lėšas naudoti racionaliausiu būdu (trumpuoju laikotarpiu), vykdyti inovatyvius ir socialiai atsakingus pirkimus. Įstaigos vadovas, organizuodamas įstaigos darbą, turi užtikrinti, kad būtų įgyvendinami įstaigai keliami tikslai ir atliekamos nustatytos funkcijos, racionaliai ir taupiai naudojamos lėšos bei turtas⁶⁶, turi siekti vykdyti žaliąjį pirkimą⁶⁷, 2 proc. supaprastintų pirkimų vertės rezervuoti socialinėms įmonėms, siekti inovatyvių viešųjų pirkimų rodiklių⁶⁸. Vertinimo metu atliktų apklausų rezultatai rodo, kad 51 proc. (163 iš 321) atsakiusių pirkimų vykdytojų nuo 2023 m. atlikdamos tik žaliuosius viešuosius pirkimus negalės laikytis bent vieno iš minėtų reikalavimų. Dažniausiai baiminamasi, kad sudėtingiausia bus užtikrinti racionalų lėšų naudojimą (7 pav.).

7 pav. Pirkimų vykdytojų, nurodžiusių, kad pirkdami 100 proc. žaliųjų pirkimų būdu negalės laikytis kitų reikalavimų, skaičius

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal atliktų apklausų duomenis

22. VšĮ CPO LT nuomone⁶⁹, tikėtina, kad nuo 2023 m. atliekant tik žaliuosius pirkimus, pirkimų vykdytojai susidurs su sunkumais siekdamas užtikrinti Viešųjų pirkimų įstatyme numatytą racionalaus lėšų naudojimo principą, nes žaliųjų prekių ir paslaugų kainos aukštesnės, kyla ir rizika susidurti su tinkamu konkurencijos užtikrinimu.
23. Netaišaus transporto įsigijimą be nustatytų aplinkos apsaugos reikalavimų reglamentuoja ir Alternatyviųjų degalų įstatymas, pagal kurį įsigyjamos netaršios M1, M2 arba N1 kategorijos transporto priemonės 2025-12-31 turi sudaryti 60 proc.⁷⁰, elektromobilių infrastruktūra turi būti išvystyta ketveriais metais vėliau, t. y. iki 2030-ųjų. Atliktos

⁶⁶ Biudžetinių įstaigų įstatymas, 9 str. 2 d.

⁶⁷ Viešųjų pirkimų įstatymas, 17 str. 2 d.

⁶⁸ Viešųjų pirkimų įstatymas, 17 str. 2 d. ir 23 str., nuo 2023-01-01 įsigalioja 23 str. pakeitimai, pagal kuriuos ne mažiau 2 proc. visų supaprastintų pirkimų vertės turės būti rezervuojami tiekėjams, kuriuose dirba nuteistieji; kurių darbuotojai dalyvauja aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse; kuriuose darbo terapijos pagrindais dirba ne mažiau kaip 50 proc. pacientų.

⁶⁹ VšĮ CPO LT atsakymas 2022-05-13 el. laišku.

⁷⁰ Alternatyviųjų degalų įstatymas, 15 str.

apklausos duomenimis, 9 iš 14 ministerijų nuo 2021-08-02⁷¹ pagal minėtą įstatymo reikalavimą (60 proc. netaišaus transporto iki 2025-12-31) viešųjų pirkimų nevykdė, viena ministerija nurodė, kad neplanuoja vykdyti netaišių transporto priemonių pirkimų, o dviejų ministerijų reikalavimų įgyvendinimas priklausys nuo infrastruktūros, reikalingos įkraunamoms transporto priemonėms, išvystymo ir situacijos rinkoje.

24. Nustatytas žaliųjų pirkimų siekis – 100 proc. visose srityse, tačiau reglamentavimas numato išimtis, kai aplinkos apsaugos kriterijai netaikomi arba taikomi iš dalies. Pavyzdžiui: netaikomi perkant transporto priemones, skirtas greitajai medicinos pagalbai teikti, civilinei, gaisrinei saugai, viešajai tvarkai, ginkluotųjų tarnybų reikmėms užtikrinti ir pan.⁷², sudarant žodines pirkimo sutartis⁷³. Kriterijai taikomi 30 proc. perkamų maisto produktų⁷⁴, o visas pirkimas laikomas žaliuoju ir tuomet, kai ne jam visam, o tik jo daliai (didesnei nei 50 proc.) pritaikomi aplinkos apsaugos kriterijai⁷⁵. Išimčių nustatymas savaime rodo, kad ne visi pirkimai 100 proc. bus žalieji.

2.2. Aplinkos apsaugos kriterijai sudėtingai pritaikomi arba jų nėra

25. Europos Komisija nustatė⁷⁶ dešimt prioritetinių sektorių žaliesiems pirkimams vykdyti: statybos, maisto ir viešojo maitinimo paslaugų, transporto ir transporto paslaugų, energetikos, biuro įrangos ir kompiuterių, drabužių ir kitų tekstilės gaminių, popieriaus ir spausdinimo paslaugų, baldų, valymo produktų ir paslaugų, sveikatos priežiūros įrangos. Sektoriai atrinkti vertinant jų potencialą gerinti aplinką, viešojo sektoriaus išlaidas; galimą poveikį pasiūlai; siekį rodyti pavyzdį vartotojams ir įmonėms; politinį jautrumą; svarbių ir lengvų taikyti kriterijų buvimą; buvimą rinkoje ir ekonominį efektyvumą.
26. Aplinkos ministerija aplinkosauginius reikalavimus yra patvirtinusi 32 prekių / paslaugų grupėms. 2021 m. dalies grupių kriterijus atnaujino⁷⁷, supaprastino žaliojo pirkimo sąvoką⁷⁸, patikslino šio pirkimo vykdymo tvarką⁷⁹ – sudarė galimybes taikyti ne tik aplinkos apsaugos kriterijus, bet ir ekologinius ženklus ar aplinkos apsaugos vadybos sistemas, numatė galimybę taikyti pirkimų vykdytojo pagal aplinkos apsaugos principus sukurtus

⁷¹ Vadovaujantis Alternatyviųjų degalų įstatymo 15 str. 1 d. nustatytais atvejais atliekamiems viešiesiems pirkimams keliami reikalavimai taikomi nuo 2021-08-02 iki 2025-12-31.

⁷² Alternatyviųjų degalų įstatymas, 15 str. 7 p.

⁷³ Vyriausybės nutarimas Nr. 1133.

⁷⁴ Aplinkos ministro 2011-06-28 įsakymu Nr. D1-508 patvirtintas Aplinkos apsaugos kriterijų ir aplinkos apsaugos kriterijų, kuriuos perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turi taikyti pirkdami prekes, paslaugas ar darbus, taikymo tvarkos aprašas, XVII skyrius.

⁷⁵ Ten pat, 10 p.

⁷⁶ Komisijos komunikatas „Viešieji pirkimai geresnei aplinkai užtikrinti“. Prieiga per internetą: EN (lv.lt), 8 ir 9 psl., žiūrėta 2022-05-25.

⁷⁷ Renginių organizavimo, viešojo maitinimo, sodininkystės, pastatų projektavimo, valymo, leidybos, spausdinimo ir su juo susijusios paslaugos, biuro įranga, informacinių technologijų priemonės, buitinė technika ir įranga, kelių transporto priemonės ir jų priežiūros paslaugos, elektra, degalai, maistas, sienų plokštės, grindų dangos, langai, stoglangiai ir išorinės įstiklintos durys, patalpų apšvietimas, vandeniniai šildytuvai, šilumos ir elektros gamybos įrenginiai, kelių tiesimo darbai.

⁷⁸ Ankstesnėje tvarkos aprašo redakcijoje buvusi sąvoka: žaliojo pirkimas – toks pirkimas, kai pirkimo vykdytojas įrašo visus tinkančius pirkimo objektui minimalius Aplinkos ministerijos nustatytus aplinkos apsaugos kriterijus į pirkimo dokumentus, pasirinkdamas prekes, paslaugas ir darbus (toliau – produktas) ne tik pagal jų kainą ir kokybę, bet ir daromą mažesnę poveikį aplinkai vienoje, kelyje ar visose produkto būvio fazėse, taip skatindama kurti kuo daugiau aplinkai palankių produktų.

⁷⁹ Aplinkos ministro 2011-06-28 įsakymu Nr. D1-508 patvirtintas Aplinkos apsaugos kriterijų ir aplinkos apsaugos kriterijų, kuriuos perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turi taikyti pirkdamos prekes, paslaugas ar darbus, taikymo tvarkos aprašas.

kriterijus⁸⁰. Pakeitimais siekta sukurti galimybę vykdyti žaliuosius pirkimus visuose pirkimuose, o ne tik kai produktui nustatyti aplinkos apsaugos kriterijai, dėl 2021 m. padarytų pakeitimų ir nustatytų žaliųjų viešųjų pirkimų tikslų jų vykdymas palengvėjo tik 25 proc. ministerijos vykdytoje viešosios rinkos konsultacijoje⁸¹ dalyvavusių respondentų.

27. Aplinkos ministerijos viešųjų konsultacijų duomenimis⁸², 52 proc. (179 iš 342) pirkimų vykdytojų ir 9 proc. tiekėjų kriterijai nesuprantami, 66 proc. (227 iš 342) pirkimų vykdytojų nežino kaip įsitikinti perkamų prekių, paslaugų ar darbų atitiktimi nustatytiems reikalavimams, tai apsunkina sutarčių vykdymo priežiūrą, mažina galimybes įsitikinti, kad įsigytas produktas tikrai žalias. Pirkimų vykdytojai nurodė, kad aplinkos apsaugos kriterijai nėra atnaujinti pagal EK žaliųjų pirkimų kriterijus (pvz., kompiuteriams, monitoriams ir telefonams, serveriams ir debesijos paslaugoms, dažams, kelių apšvietimui ir ženklinimui ir kt.). Per konsultacijas taip pat identifikuoti labiausiai pasenę, daugiausia problemų keliantys aplinkosauginiai kriterijai (pavyzdys).

7 problemiščiausios aplinkosauginių kriterijų grupės, nurodytos pirkimų vykdytojų

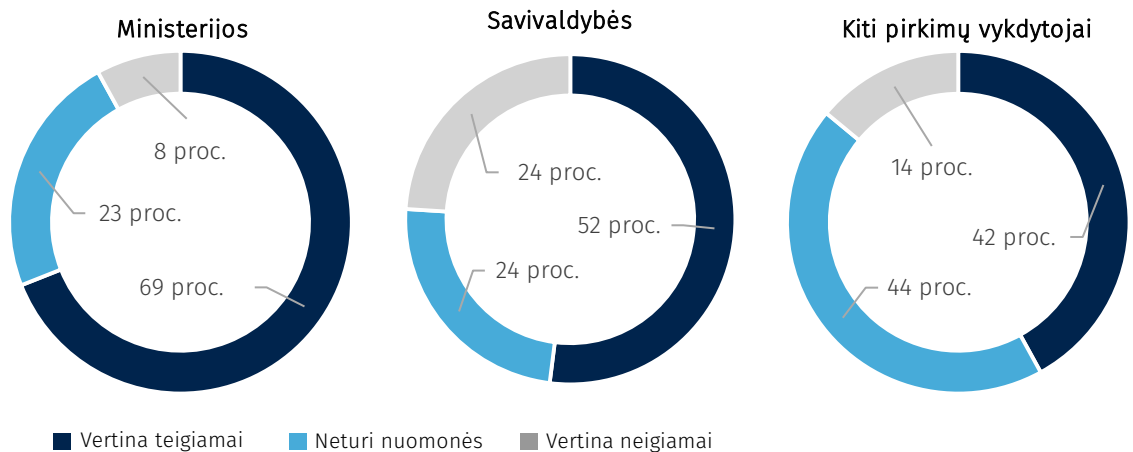
- Maisto (ir maitinimo paslaugų) kriterijai arba pasenę, arba neaiškūs. Maisto pramonė, žiūrint į visas jos grandinės dalis, yra viena iš daugiausiai (ar daugiausiai) ekologinių problemų sukeliančių sričių. Todėl išplėstiniai kriterijai galėtų būti tokie, kurie yra visiškai (100 proc.) tvarūs ir draugiški aplinkai; o jei tai kažkuriuose dalyse neįmanoma (pvz.: produktų transportavime), galėtų būti reikalavimas visiškai padengti / atstatyti padarytą žalą (pvz.: oro tarša, sudaryta transportavimo metu, gali būti padengta remiant technologijas, iniciatyvas ar pramonės, kurios užsiima oro valymu);
 - Medicininės įrangos aplinkosauginiai kriterijai;
 - Baldų (neaiškūs, per detalūs, reikia diferencijuoti, nes aplinkos apsaugos kriterijai pritaikyti korpusiniams baldams);
 - Tekstilės (kad suprastų aplinkos apsaugos kriterijus pirkimo vykdytojas turi būti chemikas);
 - Santechnikos įtaisų (turi būti supaprastinti, nustatyti tik esminiai);
 - Dažų (pirkimų vykdytojai turi informacijos iš ne vieno tiekėjo, kad neturi pasiūlyti prekių atitinkančių įsakymu D1-508 patvirtintų aplinkos apsaugos kriterijų);
 - Statybos srities, nes nukreipti į konkrečias medžiagas, nors turbūt aktualiau procesų valdymas <...>.
-

28. 44 proc. (100 iš 228) vertinimo metu apklaustų pirkimų vykdytojų neturėjo nuomonės apie aplinkosauginius kriterijus, o savivaldybės ir ministerijos juos vertina palankiau nei pirkimų vykdytojai (8 pav.). Dažniausiai pasikartojančios respondentų nurodytos neigiamo vertinimo priežastys: kriterijai sudėtingi, neaiškūs, per daug detalūs, juos sunku taikyti praktikoje, riboja tiekėjų konkurenciją, nes ne visi yra prisitaikę atitikti visus kriterijus.

⁸⁰ Pokyčiai vykdyti atsižvelgiant į EBPO pateiktą rekomendaciją supaprastinti žaliųjų pirkimų kriterijus. Prieiga per internetą: [EBPO aplinkosauginio veiksmingumo apžvalgos: Lietuva 2021 m. \(sutrumpinta redakcija\) \(lv.lt\)](#).

⁸¹ Viešojoje konsultacijoje dalyvavo 342 pirkimų vykdytojai. Dauguma (89 proc.) – pirkimų vykdytojai. Apklausoje dalyvavo respondentai iš 50 skirtingų savivaldybių. Daugiausiai buvo iš Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno miestų savivaldybių. Ketvirtadalis respondentų – ministerijoms pavaldžios įstaigos, maždaug po 15 proc. švietimo arba mokslo įstaigos, savivaldybės, viešosios įstaigos. Prieiga per internetą: <https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/2022%20Vie%C5%A1%C5%B3j%C5%B3%20konsultacij%C5%B3%20rezultatai%20%C5%BDVP.pdf>, 5 psl., žiūrėta 2022-05-25.

⁸² Prieiga per internetą: <https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/2022%20Vie%C5%A1%C5%B3j%C5%B3%20konsultacij%C5%B3%20rezultatai%20%C5%BDVP.pdf>, 7 ir 9 psl., žiūrėta 2022-05-25.

8 pav. Aplinkosauginių kriterijų vertinimas

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal atliktų apklausų duomenis

29. Ekonomikos ir inovacijų ministerijos vertinimu, aplinkosauginiai kriterijai per daug detalūs ir pasenę⁸³. VPT atstovų teigimu, labai svarbu laiku atnaujinti kriterijai, kad rinkos dalyviai galėtų prisitaikyti prie rinkos ir iš anksto žinotų, koks bus produktų poreikis. Yra prekių grupių, kurioms nustatyti kriterijai nebeatitinka rinkos situacijos, bet nėra atnaujinami. Operatyviai neatnaujinus kriterijų, rinkai gali nelikti laiko prisitaikyti ir iki 2023 m. užtikrinti žaliųjų prekių pasiūlos⁸⁴.
30. Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovams⁸⁵ trūksta struktūruotų rinkos diskusijų, į kurias būtų įtraukiami visi suinteresuoti asmenys, <...dažnai neaišku, koku tikslu klausiama, ar atsakymai nulems kažkokį rezultatą ateityje ar dabar... Būtų naudinga, jei egzistuotų viešai skelbiamas sąrašas/grafikas, kuriame matytųsi darbų eiliškumas...>. Atstovai mato ir tobulintinų aplinkosauginių kriterijų nustatymo ir taikymo sričių (pavyzdys).

Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovų nurodytų probleminių aplinkosauginių kriterijų taikymo aspektų pavyzdžiai

- ar nereiktų peržiūrėti aplinkosauginių reikalavimų, susijusių su statybų darbais sąrašo ir produktų savybių aprašymų, nes jie netolygūs, vienur aprašoma labai detalai (pateikiamos biocheminės formulės, kokių medžiagų kokiame produkte leistinas kiekis), kitur labai paviršutiniškai;
- kaip pirkimų vykdytojams reikės įrodyti produktų atitiktį aplinkos apsaugos reikalavimams ir kaip reiks užsitikrinti, kad nebūtų apgaulių, kai rangovai tiekėjui mechaniškai perteiks reikalavimus, o tiekėjai tvirtins atitiktį. Manoma, kad dėl galimo sudėtingo produktų atitikties žaliesiems pirkimams įrodymo, gali sutrikti jų tiekimas;
- svarbu, kad su aplinkosauga susiję sertifikatai⁸⁶ būtų gaunami greitai ir nebrangiai, kita vertus pats ISO standartas garantuoja procesą, bet tai nereiškia, kad statybų rangovai turintys ISO gali naudoti bet kokius produktus ir pirkimas bus žalias. Procese turi būti užtikrinti ir žalieji produktai, esantys nustatytų aplinkosauginių reikalavimų sąrašė. Kyla rizika, kad visas procesas pasidarys sudėtingesnis, užsitęs laike ir didelėms kompanijoms maža Lietuvos rinka pasidarys nebeįdomi.

⁸³ Susitikimo su Ekonomikos ir inovacijų ministerija 2022-03-23 protokolas.

⁸⁴ Susitikimo su Viešųjų pirkimų tarnyba 2022-03-25 protokolas.

⁸⁵ Susitikimo su Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais 2022-06-17 protokolas.

⁸⁶ Kalbama apie EMAS (aplinkos vadybos ir audito sistema), LST EN ISO 14001 (sistema susijusi su aplinkosauga), FSC (miškų valdymo sistema, patvirtinanti, kad miškai valdomi ir tvarkomi atsakingai) standartus ir pan.

31. Žaliųjų pirkimų vykdymas 100 proc. reiškia aplinkosauginių reikalavimų taikymą visoms perkamoms prekių / paslaugų grupėms. Patvirtinti tik 32 grupių reikalavimai, o likusiai daliai pirkimų, t. y. ~54 proc. pirkimų pagal vertę ir ~67 proc. pagal skaičių⁸⁷, pirkimų vykdytojai juos turi nusistatyti patys.
32. Aplinkos ministerijos atliktos viešosios konsultacijos duomenimis, 37 proc. (126 iš 342) pirkimų vykdytojų mano, kad kriterijai nustatyti per mažam produktų skaičiui. Atlikta apklausa parodė, kad savarankiškai nustatant aplinkosauginius kriterijus 44 proc. (100 iš 228) pirkimų vykdytojams (iš jų – 12 ministerijų) kyla nesklandumų. Dažniausiai minimi su specifine pirkimų vykdytojų veikla susiję produktai ir ekspertinės paslaugos (pavyzdys).

Apklausose pateiktų produktų, kuriems sunku savarankiškai nustatyti aplinkosauginius kriterijus pavyzdžiai ir pagrindinės kylančios problemos:

- Su specifine veikla susijusios prekės: katilinių ir šilumos punktų įranga, žemės ūkio technika, sporto įranga, muziejinės vertybės (eksponatai), profesiniai darbo rūbai ir avalynė, muzikos instrumentai, specifiniai pašarai gyvūnams, specifinės asmens apsaugos priemonės, pvz.: dujokaukės, filtruojančios dėžutės, izoliuojantys kostiumai; specialioji apranga ir specialiosios priemonės bei amunicija; specifiniai prietaisai, pvz. radiacijos lygio, dozės galios matuokliai; ugniagesių ir gelbėjimo įranga; pavyzdžiui: švirkštai, žarnos, jungtys, žarnų tilteliai, kvėpavimo organų apsaugos aparatai. Problemos esmė: nustačius aplinkosauginius reikalavimus labai sumažėja potencialių tiekėjų arba jų visiškai nelieta ir pirkimai su tokiais reikalavimais dažnai neįvyksta.
- Su medicina susijusios prekės: vienkartinės apsaugos priemonės (vienkartinės kaukės, pirštinės, chirurginiai chalatai ir kt.), įvairios medicininės prekės (implantai, plokštelės, antgaliai, chirurginiai siūlai, sterilios vienkartinės medicininės prekės ir begalė kitų vienkartinų medicininių priemonių), laboratoriniai reagentai – iš galimų šiais atvejais pritaikyti aplinkosauginių kriterijų yra tik reikalavimas pakuotei (tačiau daugelis prekių gamintojų neatitinka šio reikalavimo, ypač trečiųjų šalių gamintojai (pvz., Kinija, Pakistanas ir pan.), tai ir šis reikalavimas labai apribotą rinką ir išbrangintų kainą) arba formalieji sutarties vykdymo reikalavimai kaip pvz., sutartis pasirašoma elektroniniu būdu, vykdant sutartį naudojami tik elektroniniai dokumentai ir pan. Pačioms prekėms, jų sudėčiai ar gamybai nustatyti reikalavimus be galo sudėtinga, o jei tokie ir būtų nustatyti medžiagiškumui ir pan., tas neišvengiamai didintų kainą. Taip pat sudėtinga nustatyti žaliuosius reikalavimus kraujui ir kraujo komponentams.
- Su eksperto kompetencija susijusios paslaugos: ekspertinės paslaugos, vertinimo, audito, vertimo, teisinės, projektavimo, inžinerinės, techninės priežiūros paslaugos ir pan.

Ministerijos nuomone⁸⁸, 2021 m. pakeitus žaliųjų pirkimų vykdymo tvarką pirkimų vykdytojams atsirado galimybė vietoj kriterijų vadovautis I tipo ekologiniais ženklais⁸⁹, tiekėjų aplinkosaugos vadybos sistemomis, tačiau jiems trūksta kompetencijos pasinaudoti šia galimybe.

33. Pirkimų vykdytojų paklausus, ar yra produktų, kuriems aplinkosauginius kriterijus taikyti netikslinga, nes jie ir taip yra žalieji, 67 proc. (152 iš 227) šių vykdytojų, vykdžiusių žaliuosius pirkimus, neturėjo nuomonės, o 22 proc. (49 iš 227) nuomone, yra produktų, kuriems šių kriterijų taikyti netikslinga, nes jie ir taip yra žalieji, todėl iš esmės nėra realių, o tik formalūs žalieji kriterijai.

⁸⁷ Atlikti sąlyginiai skaičiavimai pagal pateiktus 2020 m. viešųjų pirkimų vertės ir skaičiaus duomenis, nes aktualesnių duomenų pagal BVPŽ kodų klasifikatorių VPT pateikti neturėjo galimybės.

⁸⁸ Aplinkos ministerijos 2022-08-04 raštas Nr. GD-1693.

⁸⁹ Pavyzdžiui: *Eu Ecolabel*, *Nordic Swan*, *Aenor*, *Blue Angel*, *El Distintiu*, *Milieukeur*, *Österreichisches Umweltzeichen*, *NF Environnement*, *Environmentally Friendly Products*, *The Hungarian Eco-label*, *Polish Eco Mark* – *Znak EKO* arba kitas ekologinis ženklas.

Produktų grupės, kurioms, pirkimų vykdytojų vertinimu, aplinkosauginių kriterijų taikyti netikslinga:

- paslaugoms, kurios neturi fizinio pavidalo, pvz.: programinės įrangos priežiūros ir tvarkymo paslaugos, projektų valdymo programinės įrangos paketai, apsaugos programinės įrangos paketai, telefono ryšio ir duomenų perdavimo paslaugos, telekomunikacijų paslaugos, atsakymo į telefonų skambučius paslaugos, elektroninio parašo sertifikavimo paslaugos, duomenų analizės paslaugos, dokumentų tvarkymo programinės įrangos kūrimo paslaugos, elektroninės prenumeratos, draudimo, įsigyjant informacines sistemas;
- prekėms, kurių paskirtis yra aplinkosauginė, pvz.: elektromobilis, ekologiški maisto produktai, miško tvarkymas, atliekų tvarkymas, atsinaujinanti energija, saulės elektrinė, geoterminis šildymas;
- prekėms, kurios yra perdirbamos, pvz.: prekės iš metalo;
- prekėms, kurių žalinimas įmanomas tik per reikalavimus prekių pakuotėms, transportavimo sąlygoms (pvz. vaistai, interneto, banko paslaugos, programinės įrangos licencijos, intelektualaus pobūdžio konsultacijos, turinio kūrimo, tyrimo, studijų rengimo paslaugos ir t. t.).

34. Apie 60 proc. (130 iš 227) apklaustų pirkimų vykdytojų nurodė nežinantys, ar jų perkamos prekės, paslaugos ir darbai daro mažesnę poveikį aplinkai, mažesniu poveikiu aplinkai tiki apie 31 proc. (70 iš 227) vykdytojų, 14 proc. (32 iš 227) mano, kad ne visos įsigytos prekės, paslaugos ar darbai, pritaikius aplinkosauginius kriterijus, daro mažesnę neigiamą poveikį aplinkai.
35. Nesant aiškių, rinkos situaciją atitinkančių ir lengvai pritaikomų aplinkos apsaugos kriterijų taršiausioms produktų grupėms, o reikalaujant juos nustatyti visiems produktams, net ir aplinkosauginės paskirties, gali būti nepasiekti nustatyti žaliųjų pirkimų tikslai ir didinama administracinė našta pirkimų vykdytojams, o ne teigiamas poveikis aplinkai.

2.3. Taikant aplinkos apsaugos kriterijus siaurėja produktų pasirinkimas

36. Aplinkos ministerijos viešųjų konsultacijų metu⁹⁰ 12 proc. (41 iš 342) pirkimų vykdytojų nurodė turėję atvejų, kai 2021 m. vykdant žaliuosius pirkimus dėl taikytų minimalių (privalomų) aplinkos apsaugos kriterijų negavo pasiūlymų arba jie neatitiko šių reikalavimų. Dažniausiai tokia situacija buvo susijusi su automobilių pirkimo, nuomos, priežiūros ir remonto paslaugų pirkimais. 22 proc. (31 iš 138) tiekėjų dėl nustatytų aplinkos apsaugos reikalavimų pirkimuose nedalyvavo (iš jų didžioji dalis 76 proc. pasiūlymų neteikė, 11 proc. teikė pretenzijas ir prašė pakeisti pirkimo sąlygas). Beveik 61 proc. (208 iš 342) pirkimų vykdytojų teigia, kad žaliuosius pirkimus vykdyti labiausiai paskatintų didesnė žaliųjų produktų pasiūla rinkoje.
37. Pirkimų vykdytojai gali, o Viešųjų pirkimų įstatymo nustatytais atvejais privalo prekių ar paslaugų įsigyti iš centrinės perkančiosios organizacijos. Kasmet apie trečdalis žaliųjų viešųjų pirkimų vykdomi per VŠĮ CPO LT (2021 m. – 33 proc.)⁹¹. Šiuo metu jos skelbiamame prekių kataloge nėra galimybių visų prekių ar paslaugų nusipirkti vykdant žaliuosius pirkimus, nes dalis siūlomų prekių ir paslaugų vis dar neatitinka aplinkosauginių kriterijų. CPO LT elektroninio katalogo žalinimo plane⁹² numatoma modulis baigti atnaujinti iki 2022 m. IV ketv., tačiau vykdant šį planą susiduriama su iššūkiais⁹³ (pavyzdys).

⁹⁰ Prieiga per internetą:

<https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/2022%20Vie%C5%A1%C5%B3j%C5%B3%20konsultacij%C5%B3%20rezultatai%20%C5%BDVP.pdf>, 6, 7 ir 11 psl., žiūrėta 2022-05-25.

⁹¹ Prieiga per internetą: [2022 Viešųjų konsultacijų rezultatai \(lrv.lt\)](https://www.vsp.govt.lt/2022-Viesujy-konsultacijy-rezultatai-lrv-lt), 5 psl., žiūrėta 2022-05-25.

⁹² CPO LT modulių žalinimo planas, prieiga per internetą: <https://www.cpo.lt/wp-content/uploads/2021/12/CPO-LT-elektroninio-katalogo-2022-m.-moduli%C5%B3-%C5%BDalinimo-planas.pdf>.

⁹³ VŠĮ CPO LT atsakymas 2022-05-13 el. laišku.

VšĮ CPO LT nurodytų iššūkių, su kuriais ji susiduria žalindama prekių katalogą, pavyzdžiai

- Statybų srities pirkimai: objektui (projektavimui / rangai) taikytini reikalavimai nustatyti AM patvirtintuose teisės aktuose, o su statyba susijusioms paslaugoms (techninė priežiūra, ekspertizė, energetinio naudingumo sertifikavimo paslaugos ir pan.) žalinimo priemonės nėra aiškios.
 - Sveikatos srities pirkimai: 2021 m., kuriant medicininės įrangos modulį pagal SAM patvirtintas standartizuotas specifikacijas buvo kuriama dinaminė pirkimo sistema, kuria naudojantis pirkimo vykdytojai galėtų įsigyti elektrines funkcines lovas, pusiau automatinius defibriliatorius ir mechanines lovas. Vadovaujantis AM įsakymu šio konkretaus pirkimo atveju išaiškėjo, kad neaišku, kokia įranga gali būti klasifikuojama kaip medicininė elektros ir elektroninė įranga.
 - Naujinant informacinių ir komunikacinių technologijų pirkimų modulius susiduriama su specialijų aplinkosaugos srities kompetencijų trūkumu kuomet sunku formuoti gerąją praktiką ir tiksliai bei pagrįstai identifikuoti, galimus taikyti kriterijus.
 - Problematiškiausios yra tos sritys, kurios neįtrauktos į aplinkos ministro 2011-06-28 įsakymą Nr. D1-508 ir nenustatytas joks rekomenduojamų žaliųjų reikalavimų sąrašas: judrusis, fiksuotas ar interneto ryšys, programinės įrangos nuoma, smulkios IT prekės. Manytina, kad prekių, kurios paminėtos, žalinimas būtų itin sudėtingas ir jų nebūtų įmanoma turėti kataloge, arba pritaikyti kriterijai būtų visiškai formalūs ir deklaratyvaus pobūdžio.
-

38. VšĮ CPO LT nurodo⁹⁴, kad, pirkėjui pageidaujant įsigyti žaliąjį automobilį, tiekėjai negali siūlyti nė vieno benzinu ar dyzeliu varomo automobilio, nes rinkoje tokių automobilių, atitinkančių žaliuosius reikalavimus, nėra, o esami hibridiniai automobiliai ar elektromobiliai negali patenkinti visų pirkimų vykdytojų poreikio (ypač kai reikalingi didesnio pravažumo automobiliai). VšĮ CPO LT duomenimis⁹⁵, taikant aplinkosauginius reikalavimus statybos rangos darbams mažėja konkurencija statybų sektoriuje ir prisideda prie ir taip didelio kainų augimo. Konkurenciją mažina ir tai, kad dalis rangos tiekėjų neturi įsidiegti ISO standartų. 2022 m. vasario mėn. apie 15 proc. (9 iš 60) į katalogą įtrauktų rangos tiekėjų neturėjo įsidiegti aplinkosaugos standarto, 2022 m. rugsėjo mėn. duomenimis standarto neturėjo 10 proc. (15 iš 150) tiekėjų.
39. VPT nurodė⁹⁶, kad iš klausk@vpt.lt platformoje pirkimų vykdytojų pateikiamų klausimų ir išsakomų problemų galima spręsti, jog šiuo metu rinka nėra pasiruošusi keleivių vežimo, pašto, atliekų surinkimo ir pan. paslaugų teikti netaršiu transportu arba jos pabrangsta. Atlikus apklausą, 6 proc. (14 iš 232) pirkimų vykdytojų nurodė, kad sudėtinga nupirkti keleivinių automobilių, atitinkančių 99 g/km CO₂ reikalavimą. Pasiūla ribota, nes dauguma reikalavimus atitinkančių modelių yra hibridiniai arba elektriniai automobiliai, sudėtinga įsigyti transporto priemonių nuomos, pašto paslaugas, mokyklinius autobusus, sniego valymui ir kitai specializuotai veiklai naudojamus automobilius, nes žaliųjų analogų rinkoje tiesiog nėra.
40. Vertinimo metu atliktos apklausos duomenimis, 38 proc. (87 iš 232) atsakiusių pirkimų vykdytojų 2021–2022 m. prekių, paslaugų, darbų pasiūla yra nepakankama, kad įsigytų reikiamų žaliųjų prekių, paslaugų, darbų. Didžioji dalis jų nurodytų trūkstamų produktų yra tie patys, kurių, pirkimų vykdytojų nuomone, daryti žaliaisiais netikslinga (pavyzdys).

Apklausos metu nurodytų trūkstamų žaliųjų produktų pavyzdžiai

Trūksta žaliųjų transporto priemonių, su statybomis ir remontu, specializuota veikla susijusių prekių, darbų ir paslaugų, automobilių priežiūros ir remonto, draudimo, spausdintuvų remonto, medicinos ir kitokios įrangos techninės priežiūros ir remonto, šiukšlių ir atliekų tvarkymo ir išvežimo, transporto priemonių nuomos su vairavimo paslauga, interneto ryšio, elektroninės apsaugos, maitinimo ir t. t.

⁹⁴ Ekonomikos ir inovacijų ministerijos 2022-08-19 raštas Nr. GD-1760.

⁹⁵ VšĮ CPO LT atsakymas 2022-05-13 ir 2022-09-05 el. laiškais.

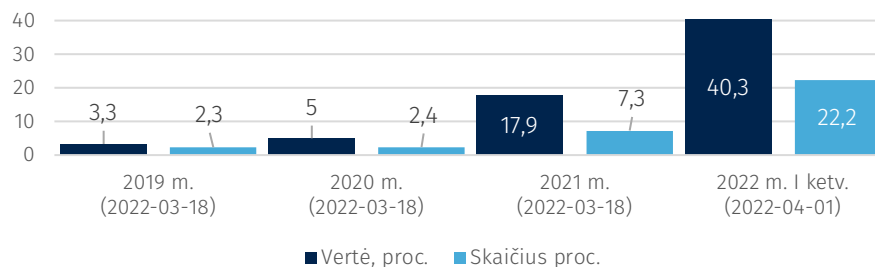
⁹⁶ Susitikimo su Viešųjų pirkimų tarnyba 2022-03-25 protokolas.

41. Aplinkos ministerijos nuomone⁹⁷, pirkimas laikomas žaliuoju, aplinkosauginius reikalavimus nustatčius nebūtinai tik pačiam jo objektui, bet ir sutarties sudarymo ar prekės pristatymo būdai, o tai nesusiję su prekės pasiūla. Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovų teigimu⁹⁸, kai griežtai nustatoma, kad reikia pirkti tik žaliuoju būdu, viešasis sektorius tiesiog pirks, nesvarbu, ar rinka sugebės pasiūlyti tikrai žaliuosius produktus, ar ne. Ekonomikos ir inovacijų ministerijos vertinimu⁹⁹, nustatant teisinį reguliavimą turėtų būti bendradarbiaujama su verslu, vertinama situacija rinkoje, prisitaikoma prie rinkos sąlygų, o norint keisti pasiūlą rinkoje, apie reguliavimo pokyčius informuojama iš anksto, leidžiant rinkai prisitaikyti prie viešojo sektoriaus poreikių.
42. Siekiant skatinti žaliųjų pirkimų vykdymą ir juos atitinkančią pasiūlą, didesnę šių pirkimų poveikį aplinkos taršai mažinti, svarbu, kad būtų suderinti teisės aktų reikalavimai, aiškūs ir lengvai pritaikomi aplinkosaugos kriterijai, skiriant dėmesį didžiausią poveikį aplinkai darantiems produktams, atsisakant formalių žaliųjų pirkimų kriterijų.

2.4. 66 proc. pirkimų vykdytojų 2023 m. gali nepasiekti numatytų tikslų

43. Vykdomų žaliųjų pirkimų skaičius ir vertė 2019–2022 m. I ketv. laikotarpiu kasmet augo (9 pav.). 2022 I ketv. palyginus su 2021 m. jis išaugo 14,9, o vertė – 22,4 proc. punkto. Sparčią žaliųjų pirkimų pažangą atspindi aktualiausi duomenys: 2022-09-01 žaliųjų pirkimų vertė siekė 54,8 proc. visų vykdytų pirkimų, skaičius – 31,8 proc.

9 pav. Žaliųjų pirkimų skaičiaus ir vertės kitimo dinamika 2019–2022 m. I ketv. nuo visų viešųjų pirkimų skaičiaus ir vertės

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Viešųjų pirkimų tarnybos švieslentės duomenis

44. Švieslentės ir atliktos apklausos duomenimis bendros žaliųjų pirkimų apimtys kasmet auga, tačiau ne visų pirkimų vykdytojų žaliųjų pirkimų rodikliai geri:
- 41 proc. (132 iš 321) apklaustų pirkimų vykdytojų¹⁰⁰ 2021 m. vykdytų žaliųjų pirkimų vertė nesiekė Vyriausybės nutarime nustatyto 10 proc. tikslo. VPT analizės duomenimis¹⁰¹, 2021 m. iš 1 230 pirkimo vykdytojų, nepasiekusių 10 proc. žaliųjų pirkimų tikslo, buvo 35 proc. mokyklų, 24 proc. darželių, 14 proc. AB / UAB, 6 proc. savivaldybių ir 1 proc. savivaldybių įmonių, 2 proc. ligoninių;

⁹⁷ Susitikimo su Aplinkos ministerija 2022-03-16 protokolas.

⁹⁸ Nuotolinis susitikimas su Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais, 2022-05-26.

⁹⁹ Ekonomikos ir inovacijų ministerijos 2022-08-19 raštas Nr. GD-1760.

¹⁰⁰ 9 iš 14 ministerijų, 44 iš 60 savivaldybių, 79 iš 249 į klausimą atsakiusių pasirinktų pirkimų vykdytojų.

¹⁰¹ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-07-28 raštas Nr. GD-1749.

- 50 proc. (7 iš 14) ministerijų¹⁰² 2021 m. vykdytų žaliųjų pirkimų skaičius (proc.) palyginus su 2020 m. sumažėjo 1,9–50 proc. punkty;
 - 37 proc. (92 iš 249) apklaustų pirkimų vykdytojų 2019–2022 m. I ketv. laikotarpiu neatliko nė vieno žaliojo pirkimo.
45. Pagal naujas Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatas¹⁰³ nuo 2023 m. kiekviena savivaldybė turės užtikrinti, jog jų kontroliuojamos organizacijos pirkimus, viršijančius 15 tūkst. Eur be PVM, atliktų per CPO, tačiau, savivaldybėms pačioms esant nepasiruošusioms 100 proc. vykdyti šių pirkimų, gali kilti papildomų iššūkių užtikrinant jų vykdymą ir jų kontroliuojamose įstaigose.
46. Aplinkos ministerijos atliktų viešųjų konsultacijų rezultatai¹⁰⁴ parodė, kad 54 proc. pirkimų vykdytojų teigiamai vertina ambicijas plėsti aplinkos apsaugos reikalavimų taikymą viešuosiuose pirkimuose, tačiau tik 34 proc. apklaustųjų Vyriausybės iškeltą 50 proc. šių pirkimų tikslą 2022 m. laiko įgyvendinamam ir tik 7 proc. įgyvendinamam laiko 100 proc. žaliųjų viešųjų pirkimų tikslą 2023 m.
47. Vertinimo metu atliktos apklausos duomenimis, 66 proc. (212 iš 321) apklaustų pirkimų vykdytojų (iš jų 72 proc. (42 iš 58) savivaldybių ir 50 proc. (7 iš 14) ministerijų) nurodė, kad 2023 m. 100 proc. žaliųjų pirkimų vykdyti negalės, nes:
- trūksta specialistų, vykdančių pirkimus, ir kompetencijos, susijusios su žaliųjų pirkimų vykdymu, aplinkosauginių kriterijų nustatymu ir taikymu; trūksta praktikos, mokymų, konsultacijų, praktinės pagalbos susijusios su šių pirkimų specifika, metodinė medžiaga ir rekomendacijos nėra lengvai suprantamos;
 - rinka bus nepasirengusi užtikrinti reikiamų žaliųjų pirkimų vykdymo apimčių – maža žaliųjų prekių, paslaugų ir darbų pasiūla, mažėjanti tiekėjų konkurencija ir didėjančios kainos;
 - ne visoms veiklai vykdyti būtinoms prekėms, paslaugoms ir darbams galės pritaikyti aplinkosauginius reikalavimus;
 - tikslo pasiekimą apsunkins riboti finansiniai ištekliai;
 - kitos nurodytos priežastys: per trumpas pereinamasis laikotarpis, nustatytą rodiklį įmanoma pasiekti per ilgesnį laiką, abejojama pridėtine žaliųjų pirkimų verte ir pan.
48. Žaliųjų pirkimų vykdymo statistika ir pirkimų vykdytojų nuomonė dėl žaliųjų pirkimų vykdymo galimybių bei įvardijamos konkrečios priežastys rodo, kad nėra tinkamai pasirengta žaliųjų pirkimų vykdymui 100 proc.

Pokyčiai vertinimo metu

49. Aplinkos ministerija nurodė¹⁰⁵, kad siekiant lengvinti aplinkosauginių kriterijų taikymą pradėtas rengti įsakymo¹⁰⁶ pakeitimo projektas, kurio tikslai:

¹⁰² Ekonomikos ir inovacijų, Finansų, Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo, Sveikatos apsaugos, Teisingumo ir Švietimo ir mokslo.

¹⁰³ Viešųjų pirkimų įstatymo 82¹ str. nuostatos, įsigaliojančios nuo 2023-01-01.

¹⁰⁴ Prieiga per internetą: [2022 Viešųjų konsultacijų rezultatai \(lv.lt\)](#), 5 psl., žiūrėta 2022-05-25.

¹⁰⁵ Aplinkos ministerijos 2022-06-08 e.l. laiškas Ekonomikos ir inovacijų ministerijai.

¹⁰⁶ Aplinkos ministro 2011-06-28 įsakymu Nr. D1-508 patvirtintas Aplinkos apsaugos kriterijų ir aplinkos apsaugos kriterijų, kuriuos perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turi taikyti pirkdamos prekes, paslaugas ar darbus, taikymo tvarkos aprašas.

- mažinti įsakymu reguliuojamų produktų ir jiems taikomų aplinkos apsaugos kriterijų apimtį, siekiant palengvinti pirkimų vykdymą pirkimų vykdytojams ir tiekėjams, kurie turi prisitaikyti prie detalių, bet dažnai pasenusių ne prioritetiniams produktams taikomų kriterijų, įrodyti atitiktį jiems;
- prioritetinėse srityse (biuro ir IT įranga, baldai, tekstilės gaminiai ir kt.), remiantis nuo 2017 m. atnaujintomis ES žaliųjų pirkimų rekomendacijomis, nustatyti detalius ir aktualius kriterijus, palengvinant pirkimų vykdytojams pirkimo vykdymo procesą;
- pasiūlyti daugiau universalių kriterijų, pvz., apibendrinančių visus produktus, kuriems gali būti taikomi energinio naudingumo kriterijai, arba pritaikomų visiems paslaugų pirkimams, siekiant skatinti derinti įsakymu nustatytus minimalius kriterijus, aplinkos apsaugos vadybos sistemas, bendrųjų aplinkos apsaugos principų pritaikymą formuojant savarankiškus kriterijus;
- įsakymą papildyti išimtimi, leidžiant kriterijus nusistatyti savarankiškai, kai prieš pirkimą atlikus rinkos konsultaciją paaiškėja, kad rinkoje nėra produktų atitinkančių minimalius kriterijus, taip pat leisti papildomų žaliojo pirkimo kriterijų nenustatinėti, kai pirkimo tikslas ir taip yra aplinkosauginis, pvz., miškotvarka, želdynų apsauga ir kt.;
- panaikinti nuorodas į privalomus teisės aktus, kurių paminėjimas įsakyme neturi pridėtinės vertės – pvz. Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas, Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklės.

3. DĖL KINTANČIŲ STEBĖSENOS DUOMENŲ SUDĖTINGA VERTINTI ŽALIŪJŲ PIRKIMŲ PAŽANGĄ

50. Stebėseną – sistema, kuria siekiama laiku pastebėti pokyčius, juos įvertinti ir numatyti tobulinimo bei galimų neigiamų pasekmių prevencijos priemones¹⁰⁷. VPT, būdama atsakinga už šių pirkimų analizę, vertinimą ir pasiūlymų tobulinimui teikimą¹⁰⁸, vykdo nuolatinę žaliųjų pirkimų vykdytojų elgsenos stebėseną ir ne rečiau nei kartą per metus įvertina jų pažangą¹⁰⁹. Stebimi šių pirkimų vykdymo rodikliai: bendra pirkimų vertė (proc.) ir jų skaičius (proc.), žaliuosius pirkimus vykdžiusių pirkimo vykdytojų skaičius (proc.)¹¹⁰.
51. Centrinės perkančiosios organizacijos VPT apie įvykdytus žaliuosius pirkimus informuoja kas mėnesį el. paštu¹¹¹. Pirkimų vykdytojai informaciją apie įvykdytus žaliuosius pirkimus VPT nustatyta tvarka ir terminais¹¹² pateikia centrinėje viešųjų pirkimų informacinėje sistemoje (CVP IS), užpildydami pirkimo procedūrų ataskaitą (atlikus kiekvieną pirkimą) ir kalendorinių metų ataskaitą. Automatiškai sugeneruotų šių duomenų pagrindu VPT

¹⁰⁷ Pagal Viešojo administravimo įstatymo 21 str. 1 d.

¹⁰⁸ Viešųjų pirkimų tarnybos nuostatai, 9.4 p.

¹⁰⁹ Prieiga per internetą:

[https://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/%C5%BDVP_sklaidos%20ir%20komunikacijos%20strategija%20\(1\).pdf](https://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/%C5%BDVP_sklaidos%20ir%20komunikacijos%20strategija%20(1).pdf), 11–12 psl.

¹¹⁰ Pagal Žaliųjų pirkimų sklaidos ir komunikacijos strategiją 2022–2025 m., 11 psl.: žaliųjų pirkimų pažanga vertinama analizuojant šių pirkimų vertę ir vykdytojų skaičių.

¹¹¹ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-08-17 raštas Nr. GD-1749.

¹¹² Viešųjų pirkimų tarnybos direktoriaus 2017-06-07 įsakymu Nr. 1S-80 patvirtintas Viešųjų pirkimų ir pirkimų ataskaitų rengimo ir teikimo tvarkos aprašas, 13 p.

skelbia statistinius duomenis švieslentėje, rengia metines žaliųjų pirkimų ir tarnybos veiklos ataskaitas, kuriose fiksuojama šių pirkimų pažanga, todėl labai svarbu, kad pirkimų vykdytojai teiktų tikslius ir išsamius duomenis. Aplinkos ministerijos vertinimu¹¹³, pildoma pirkimo procedūrų ataskaitos forma padeda tik identifikuoti, ar buvo įvykdytas žaliasis pirkimas, todėl ataskaitos formoje galėtų būti detalizuota, kokie aplinkosauginiai kriterijai buvo pritaikyti (minimalūs ir (ar) išplėstiniai, savarankiškai nustatyti, naudoti I tipo ekoženklai, aplinkosaugos vadybos sistemos), kokiuose pirkimo dokumentuose jie nustatyti. Tai leistų identifikuoti geruosius aplinkosauginių kriterijų taikymo pavyzdžius. Ekonomikos ir inovacijų ministerija dėl informacijos, teikiamos minėtose ataskaitose, detalizavimo abejoja, nes tai <... padidintų administracinę našą pirkimų vykdytojams, ... vien iš tokių duomenų nebūtų įmanoma įvertinti, ar žaliasis pirkimas gali būti laikomas gerąja praktika...>¹¹⁴.

52. Švieslentė – pagalba ne tik VPT, bet ir pirkimų vykdytojams, kurie gali įsivertinti savo bei savo pavaldžių įstaigų pasiektus rezultatus pagal įvairius pirkimų vertinimo kriterijus: kaip dažnai vykdė žaliuosius pirkimus, kokia dalis pirkimų vykdyta centralizuotai, kaip sekasi vykdyti rezervuotus pirkimus ir kt. Pirkimų vykdytojai gali analizuoti, kaip jie atrodo bendrame viešųjų pirkimų sistemos kontekste, kokį indėlį sukuria vykdydami viešuosius pirkimus ir kaip prisideda prie valstybės mastu siektinų tikslų¹¹⁵.
53. Statistiniai duomenys švieslentėje skelbiami realiu laiku. Išanalizavę duomenis apie 2019–2021 m. vykdytus žaliuosius pirkimus nustatėme, kad skelbiami praėjusių kalendorinių metų statistiniai duomenys buvo keisti ir tikslinti (pavyzdžiai).

Besikeičiančių ir tikslinamų statistinių duomenų VPT švieslentėje pavyzdžiai

- Bendras žaliųjų pirkimų skaičius ir vertė (proc.) už 2021 m. sumažėjo: pagal 2022-03-18 VPT švieslentėje skelbiamus duomenis žaliųjų pirkimų skaičius buvo 7,3 proc., vertė – 17,9 proc., o pagal 2022-05-09 skelbiamus duomenis – atitinkamai 4,5 ir 1,6 proc. punkto mažesni, t. y. žaliųjų pirkimų skaičius siekė 2,8 proc., o vertė – 16,3 proc.
 - Keitėsi bendras 14 ministerijų 2021 m. atliktų žaliųjų pirkimų procentas: pagal 2022-03-18 VPT švieslentėje skelbiamus duomenis žaliųjų pirkimų skaičius buvo 17,9 proc., vertė – 10,4 proc., o pagal 2022-05-09 skelbiamus duomenis žaliųjų pirkimų skaičius siekė 14,3 proc. (3,6 proc. p. sumažėjo), o vertė – 11,2 proc. (0,8 proc. p. padidėjo);
 - Sumažėjo bendras visų 60 savivaldybių žaliųjų pirkimų skaičius ir vertė už 2021 m.: pagal 2022-03-18 VPT švieslentėje skelbiamus duomenis žaliųjų pirkimų skaičius buvo 7,7 proc., vertė – 33,5 proc., o pagal 2022-05-11 skelbiamus duomenis buvo 6,5 ir 4,7 proc. punkto mažesni, t. y. žaliųjų pirkimų skaičius siekė 1,2 proc., vertė – 28,8 proc.
-

54. VPT atstovų paaiškinimu, pasibaigusiu kalendorinių metų švieslentės duomenų pokyčiai atsiranda dėl pirkimų vykdytojų pateiktų duomenų tikslinimo, pildymo ir papildomai pasibaigus metams įtraukiamų duomenų apie mažos vertės pirkimus (VPT paaiškinimo pavyzdys).

¹¹³ Auditorių atliktos ministerijų apklausos rezultatai ir Aplinkos ministerijos el. paštu 2022-05-26 pateikta informacija.

¹¹⁴ Ekonomikos ir inovacijų ministerijos 2022-08-19 raštas Nr. GD-1760.

¹¹⁵ Pirkimų vykdytojų švieslentės rodiklių apskaičiavimo metodika 2021 m. Prieiga per internetą: https://vpt.lrv.lt/uploads/vpt/documents/files/LT_versija/Statistika_ir_analize/Temines_viesuju_pirkimu_analizės/Pirkimu_vykdytoju_svieslentes_rodikliu_apskaiciavimo_metodika.pdf.

VPT paaiškinimas dėl švieslentės duomenų skirtumo

Pasitaiko atvejų, kai pirkimų vykdytojai vėluoja pateikti arba tikslina jau pateiktas ataskaitas. Dažniausi tikslinimo atvejai: netinkamai pasirinkta pildyti ataskaitos forma, netinkamai nurodytas tiekėjas, su kuriuo sudaryta sutartis ir kt.¹¹⁶

Didelis skirtumas tarp 2022-03-18 ir 2022-05-09 žaliųjų pirkimų rodiklių reikšmių atsirado ne tik dėl pirkimo vykdytojų patikslintų duomenų, bet ir dėl to, kad 2022-04-22 švieslentėje žaliųjų pirkimų rodiklių reikšmių skaičiavimai buvo papildyti mažos vertės pirkimų, po kurių sudarytos sutartys privalo būti paviešintos, duomenimis. Mažos vertės žaliųjų pirkimų duomenys bus „pridedami“ prie švieslentės skaičiavimų kasmet, pirkimų vykdytojams pateikus atitinkamos formos ataskaitas¹¹⁷, nes pagal teisinį reglamentavimą mažos vertės pirkimų duomenys pateikiami per 30 dienų pasibaigus ataskaitiniams metams.

2022-04-22 papildžius švieslentę, VPT vertinimu, praėjusio laikotarpio bendras žaliųjų pirkimų rodiklių reikšmių pokytis nėra didelis: pagal skaičių svyruoja apie 0,1 proc., o pagal vertę – apie 1 proc. Tarnybos nuomone, minimaliai svyruojančios bendros rodiklių reikšmės leidžia objektyviai vertinti žaliųjų pirkimų rezultatus¹¹⁸.

Už duomenų apie įvykdytus pirkimus tikslumą, teisingumą ir jų pateikimą laiku atsako pirkimų vykdytojas. VPT, nustačiusi galimai neteisingai pateiktų duomenų atvejus ataskaitose, pirkimų vykdytojui nustato jų patikslinimo terminą, tačiau nėra nustatyti bendri tikslinimo terminai, kada pirkimų vykdytojai savo iniciatyva galėtų tikslinti praeito laikotarpio duomenis, pavyzdžiui, dėl klaidingai, ar ne laiku pateiktos informacijos.

55. Palyginę vertinimo metu atliktos savivaldybių apklausos ir VPT švieslentės skelbiamų statistinių duomenų apie 2019–2022 m. I ketv. vykdytus žaliuosius pirkimus rezultatus nustatėme neatitiktį 64 proc. (37 iš 58) savivaldybių. VPT paaiškinimu¹¹⁹, neatitiktys galimos dėl skirtingos duomenų skaičiavimo metodikos, pvz.: sutarčių tipų priskyrimo, pirkimų per centines perkančiąsias organizacijas, periodiškumo ir kt. (pavyzdys). VPT nurodo¹²⁰, kad pirkimo vykdytojai, nustatę, jog jų skaičiavimais, tam tikro laikotarpio duomenys skiriasi nuo į švieslentę įtrauktų duomenų, turi galimybę pasitikrinti, kokių pirkimų informacija švieslentėje įtraukta į skaičiavimus, ir palyginti.

Savivaldybių atliktų žaliųjų pirkimų statistinių duomenų neatitikties pavyzdžiai

- VPT švieslentėje pateikti didesni statistiniai duomenys nei savivaldybės nurodė apklausos metu;
- atliktoje apklausoje savivaldybės pažymėjo, jog pirkimų neatliko, tačiau VPT švieslentėje duomenys apie pirkimus suvesti;
- atliktoje apklausoje savivaldybės nurodė konkretų žaliųjų pirkimų procentą, nors vadovaujantis VPT švieslentės duomenimis žalieji pirkimai konkrečiu laikotarpiu nebuvo atlikti.

56. Žaliųjų pirkimų pažanga fiksuojama VPT rengiamose metinėse veiklos ir žaliųjų pirkimų ataskaitose, kuriose pateikiami konkrečiu laikotarpiu švieslentėje pateikti duomenys¹²¹. Minėtose 2021 m. ataskaitose pateikiami žaliųjų pirkimų duomenys (2021 m. vertė – 16,2 proc.) nesutampa su švieslentėje pateikiama to paties laikotarpio informacija (2021 m. vertė – 16,8 proc., 2022-09-01 duomenimis), nes praėjusių kalendorinių metų duomenys švieslentėje nuolat tikslinami ir atnaujinami. Auditorių vertinimu, net minimalus

¹¹⁶ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-05-06 el. paštu pateikta informacija.

¹¹⁷ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-08-31 el. paštu pateikta informacija ir Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-08-17 raštas Nr. GD-1749.

¹¹⁸ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-08-17 raštas Nr. GD-1749.

¹¹⁹ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-06-06 el. paštu pateikta informacija.

¹²⁰ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-08-17 raštas Nr. GD-1749.

¹²¹ Priešingai nei bendrų viešųjų pirkimų apimčių atveju, švieslentės ataskaitoje apie įvykdytus pirkimus nėra pateikiami metinių ataskaitų sudarymo metu (2022-02-28) fiksuoti žaliųjų pirkimų duomenys. Prieiga per internetą: [Pirkimų vykdytojų žemėlapis – Švieslentė | Viešųjų pirkimų tarnyba \(lv.lt\)](#), žiūrėta 2022-09-01.

ataskaitose ir švieslentėje teikiamų duomenų apie žaliuosius pirkimus nesutapimas kelia abejonių, ar ataskaitose skelbiami oficialūs rodikliai parodo teisingą vaizdą.

57. VPT vykdydama su Viešųjų pirkimų įstatymu susijusių teisės aktų pažeidimų prevenciją, teisės aktų reikalavimų laikymosi priežiūrą, įskaitant reikalavimus vykdant pirkimo sutartis¹²², vadovaujasi pavyzdiniu kontroliniu vertinimo klausimynu¹²³, kuriame yra klausimai, susiję su žaliaisiais pirkimais ir duomenų apie juos pateikimu (pavyzdys).

Su žaliųjų pirkimų vertinimu ir duomenų pateikimo tikslumu susiję klausimai, įtraukti į Viešųjų pirkimų tarnybos tikrinimų apimtį

„Ar pirkimų vykdytojas, įsigydamas prekes, paslaugas ar darbus, skatina inovatyvių produktų pasiūlą, siekia, kad būtų daroma kuo mažesnė įtaka klimato kaitai, aplinkos taršai, atliekų susidarymui, gamtos išteklių naudojimui, ekosistemų ir jų paslaugų būklei ir (ar) kitam neigiamam poveikiui aplinkai ir užtikrina, kad būtų pasiekti inovatyvių viešųjų pirkimų rodikliai, būtų taikomi atsinaujinančių išteklių ir (ar) energijos naudojimo, energijos vartojimo efektyvumo ir aplinkos apsaugos reikalavimai ir (ar) kriterijai? Ar pirkimų vykdytojas užtikrina, kad vykdant pirkimo sutartis būtų laikomasi aplinkos apsaugos, socialinės ir darbo teisės įpareigojimų?“

„Ar pirkimų vykdytojas tinkamai ir laiku teikia Viešųjų pirkimų tarnybai pirkimų, sutarčių ir vidaus sandorių ataskaitas ir skelbia jas Centrinėje viešųjų pirkimų informacinėje sistemoje?“

58. VPT paaiškinimu¹²⁴, pavyzdiniame klausimyne esantys klausimai tikrintojams nėra privalomi, o žaliųjų pirkimų vykdymo ir duomenų apie juos pateikimo ataskaitose kontrolė 2019–2022 m. I ketv., nevykdyta, trūkumai ar pažeidimai dėl žaliųjų pirkimų vykdymo nebuvo nustatyti ir rekomendacijos pirkimų vykdytojams nebuvo teikiamos.
59. Auditorių vertinimu, kintantys praėjusių kalendorinių metų stebėsenos duomenys, mažos vertės žaliųjų pirkimų duomenų įtraukimas tik pasibaigus metams, nuoseklios žaliųjų pirkimų priežiūros stoka neleidžia objektyviai įvertinti nuoseklios pirkimų vykdytojų pažangos ir žaliųjų pirkimų tikslų pasiekimo, deklaruojamų žaliųjų pirkimų atitikties keliamiems reikalavimams, tinkamai identifikuoti pirkimų vykdytojus, kurių žaliųjų pirkimų rodikliai yra prastesni, ir sisteminių pirkimų vykdymo problemų.
60. VPT įgyvendina ES lėšomis finansuojamą projektą „Centrinės viešųjų pirkimų informacinės sistemos modernizavimas“¹²⁵, kurio metu iki 2023 m. spalio mėn. bus kuriama Centrinė informacinė sistema „Saulė“. Sistemos tikslas – supaprastinti pirkimų vykdytojų teikiamą informaciją apie įvykdytus viešuosius pirkimus, ją išplėsti. VPT paaiškinimu¹²⁶, informacinė sistema turėtų padėti išspręsti šias problemas: nepakankamą sistemos automatizavimą, duomenų struktūrizavimą, viešumą, skaidrumą; sąsajų su kitomis valstybės informacinėmis sistemomis nebuvimą; sudėtingai randamą ir sisteminamą informaciją, apimančią visus su pirkimais susijusius procesus ir sutartis įgyvendinimą.
61. Nuo 2022-01-01 VPT veiklą perorientuoja į projektų vykdytojų veiklos, susijusios su pirkimų vykdymu, valdysenos tikrinimą: ar vykdyti pirkimai atitinka aplinkosauginius reikalavimus, ar jų laikomasi, jei ne – kokios priežastys. Atliekamo tikrinimo metu tikimasi nustatyti realią pirkimų vykdytojų situaciją žaliųjų pirkimų srityje bei per teikiamas rekomendacijas

¹²² Viešųjų pirkimų įstatymas, 95 str. 1 d. 2 p.

¹²³ Pirkimų ir koncesijų priežiūros taisyklės, 15 p.

¹²⁴ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-05-06 ir 2022-07-27 el. paštu pateikta informacija.

¹²⁵ Projekto kodas: 10.1.2-ESFA-V-916-01-0015.

¹²⁶ Susitikimo su Viešųjų pirkimų tarnybos atstovais 2022-03-25 protokolas.

(ir vykdomus pirkimų vykdytojų mokymus žaliųjų pirkimų tema) priartėti prie Vyriausybės nutarime nustatytų žaliųjų pirkimų tikslų¹²⁷.

Veiklos audito 4-ojo departamento vyriausioji
valstybinė auditorė-audito grupės vadovė

Jolanta Indriulienė

Veiklos audito 4-ojo departamento vadovė

Eglė Merkininkienė

¹²⁷ Viešųjų pirkimų tarnybos 2022-05-06 el. paštu pateikta informacija.

PRIEDAI

Vertinimo ataskaitos projektas
„Pasirengimo vykdyti žaliuosius
pirkimus vertinimas“
1 priedas

Santrumpos ir sąvokos

AM – Aplinkos ministerija

BVP – bendrasis vidaus produktas

VŠĮ CPO LT – Centrinė perkančioji organizacija

EBPO - Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

EIM – Ekonomikos ir inovacijų ministerija

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

PVM – pridėtinės vertės mokestis

VPT – Viešųjų pirkimų tarnyba

VŠĮ – viešoji įstaiga

Aplinkos apsaugos kriterijai – aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-508 patvirtinti aplinkos apsaugos kriterijai

Produktas – prekė, paslauga, darbas

Pirkimo vykdytojas – perkančioji organizacija ir (ar) perkantysis subjektas

Švieslentė – pirkimų vykdytojų žemėlapis

M1 – transporto priemonė keleiviams vežti, turinti ne daugiau kaip 8 sėdimas vietas keleiviams ir 1 sėdimą vietą vairuotojui (lengvasis automobilis)

M2 – transporto priemonė keleiviams vežti, turinti daugiau kaip 8 sėdimas vietas keleiviams ir 1 sėdimą vietą vairuotojui, kurios techniškai leistina pakrautos transporto priemonės (bendroji) masė ne didesnė kaip 5 t (autobusas)

N1 – transporto priemonė kroviniams vežti, kurios techniškai leistina pakrautos transporto priemonės (bendroji) masė ne didesnė kaip 3,5 t (lengvasis krovininis automobilis)

Vertinimo ataskaitos projektas
„Pasirengimo vykdyti žaliuosius
pirkimus vertinimas“
2 priedas

Vertinimo apimtis ir metodai

Vertinimo apimtis

Vertinimo tikslas – įvertinti, ar sudarytos prielaidos pirkimų vykdytojams 2023 m. 100 proc. pereiti prie žaliųjų pirkimų.

Pagrindiniai vertinimo klausimai – teisinis žaliųjų pirkimų reguliavimas, žaliųjų pirkimų plėtros strategija ir šių pirkimų vykdymo stebėseną.

Vertinimo subjektas (-ai) – Aplinkos ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Viešųjų pirkimų tarnyba.

Vertinamas laikotarpis – 2019–2021 m. Siekdami įvertinti pokyčius, naudojome 2022 m. I ketv. duomenis.

Duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
Žaliųjų pirkimų plėtros tikslai ambicingi, tačiau nepasirengta jų įgyvendinimui	<p><u>Dokumentų peržiūra.</u> Nagrinėjome:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Vyriausybės 2021-06-21 nutarimą dėl žaliųjų pirkimų tikslų nustatymo ir įgyvendinimo; ● XVIII Vyriausybės programą ir programos nuostatų įgyvendinimo planą; ● Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos 2022–2030 m. valdymo plėtros programą; ● 2021–2030 m. Nacionalinį pažangos planą; ● Nacionalinę aplinkos apsaugos strategiją (darbotvarkę); ● Strateginio valdymo metodiką; ● AM 2022 m. Viešųjų konsultacijų rezultatus; ● Visų 14 ministerijų 2021–2023 m. ir 2022–2024 m. strateginius veiklos planus; ● Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo 2016–2020 m. priemonės; ● Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo 2021–2025 m. priemonių planą; ● Nacionalinę klimato kaitos ir valdymo darbotvarkę; ● Lietuvos pažangos strategiją "Lietuva 2030"; ● 2022–2030 m. plėtros programos valdytojos LR aplinkos ministerijos aplinkos apsaugos ir klimato kaitos valdymo plėtros programą; ● Europos Komisijos 2021 m. apibendrintą informaciją, susijusią su žaliaisiais pirkimais; ● Aplinkos apsaugos kriterijų, kuriuos perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turi taikyti pirkdamos prekes, paslaugas ar darbus, taikymo tvarkos aprašą. <p><u>Duomenų analizė.</u> Analizavome:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Europos Komisijos interneto svetainėje skelbiamą informaciją, susijusią su žaliaisiais pirkimais; ● Nagrinėtų (Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Austrijos, Vokietijos, Prancūzijos, Švedijos, Suomijos, Norvegijos) 	<p>Surinkti informaciją ir įvertinti, ar Vyriausybės nustatyti tikslai suderinti su kitais planavimo dokumentais, ar vertinamas nustatytų tikslų poveikis aplinkai ir šalies finansams, ar žaliųjų pirkimų įgyvendinimo priemonės pakankamos nustatytiems tikslams pasiekti.</p>

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	<p>užsienių šalių interneto svetainėse skelbiamą informaciją, susijusią su žaliaisiais pirkimais;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Nacionalinio lygmens strateginius dokumentus, žaliųjų pirkimų plėtros krypčių suderinamumą su Vyriausybės nustatytais tikslais; ● 14 ministerijų 2021–2023 m. ir 2022–2024 m. strateginiuose veiklos planuose nustatytas žaliųjų pirkimų kryptis; ● 2022 m. AM viešųjų konsultacijų apibendrintus duomenis; ● Žaliųjų pirkimų įgyvendinimo 2016–2020 m. ir 2021–2025 m. priemonių planų vykdymą; ● CPO LT pateiktus duomenis apie žaliosios ir įprastos elektros energijos kainų skirtumus; ● Visų 14 ministerijų, 350 (iš jų 249 atsakiusių) atsitiktinių pirkimų vykdytojų, 60 (iš jų 58 atsakiusių) savivaldybių apklausos rezultatus. <p><u>Pokalbiai</u> su: AM, VPT, EIM, LPK atstovais.</p> <p>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika taikytos vertinant surinktus vertinimo įrodymus.</p>	
<p>Sudėtingai įgyvendinamas reglamentavimas nesudaro sąlygų vien tik žaliųjų pirkimų vykdymui</p>	<p><u>Dokumentų peržiūra.</u></p> <p>Nagrinėjome:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Viešųjų pirkimų įstatymą; ● Vyriausybės 2021-06-21 nutarimą dėl žaliųjų pirkimų tikslų nustatymo ir įgyvendinimo; ● Alternatyviųjų degalų įstatymą; ● Biudžetinių įstaigų įstatymą; ● Vyriausybės nutarimą dėl Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo ir Lietuvos Respublikos pirkimų, atliekamų vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srities perkančiųjų subjektų, įstatymo įgyvendinimo; ● Vyriausybės nutarimą dėl reikalavimų ir (arba) kriterijų dėl statinio informacinio modeliavimo metodų taikymo; ● Europos Komisijos komunikatą „Viešieji pirkimai geresnei aplinkai užtikrinti“; ● EBPO aplinkosauginio veiksmingumo apžvalgą: Lietuva 2021 m.; ● Aplinkos apsaugos kriterijų ir aplinkos apsaugos kriterijų, kuriuos perkančiosios organizacijos ir perkantieji subjektai turi taikyti pirkdamos prekes, paslaugas ar darbus, taikymo tvarkos aprašą; ● CPO LT elektroninio katalogo 2022 m. modulių žalinimo planą; ● AM 2022 m. Viešųjų konsultacijų rezultatus. <p><u>Duomenų analizė.</u></p> <p>Analizavome:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Žaliųjų pirkimų vykdymą reglamentuojančius teisės aktus; ● 2022 m. AM viešųjų konsultacijų apibendrintus duomenis; ● AM nustatytus aplinkosauginius kriterijus, jų taikymą; ● Informaciją susijusią su CPO LT elektroninio katalogo žalinimo plano įgyvendinimu; ● CPO LT elektroninį katalogą, jame įtrauktų prekių ir paslaugų sąrašus; ● Visų 14 ministerijų, 350 (iš jų 249 atsakiusių) atsitiktinių pirkimų vykdytojų, 60 (iš jų 58 atsakiusių) savivaldybių apklausos rezultatus; <p><u>Pokalbiai</u> su: AM, VPT, EIM, LPK atstovais.</p> <p>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika taikytos vertinant surinktus vertinimo įrodymus.</p>	<p>Surinkti informaciją ir įvertinti, ar nustatyti žaliųjų pirkimų tikslai suderinti su kitais pirkimų reikalavimais, su kokiais sunkumais susiduria pirkimų vykdytojai, ar taikant aplinkosauginius kriterijus nemažėja produktų pasirinkimas, kiek ir kokių pirkimų vykdytojų gali nepasiekti nustatytų tikslų.</p>
<p>Dėl kintančių stebėsenos duomenų sudėtinga vertinti žaliųjų pirkimų pažangą</p>	<p><u>Dokumentų peržiūra.</u></p> <p>Nagrinėjome:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Viešųjų pirkimų įstatymą; ● Vyriausybės 2021-06-21 nutarimą dėl žaliųjų pirkimų tikslų nustatymo ir įgyvendinimo; 	<p>Surinkti informaciją ir įvertinti, ar vykdoma žaliųjų pirkimų pažangos stebėseną ir kontrolę.</p>

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	<ul style="list-style-type: none"> ● Žaliųjų pirkimų sklaidos ir komunikacijos strategija (2022–2025 m.) ● Viešųjų pirkimų statistikos rengimo metodiką; ● Viešųjų pirkimų ir pirkimų ataskaitų rengimo ir teikimo tvarkos aprašą; ● Pirkimų ir koncesijų priežiūros taisykles; ● 2019–2020 m. VPT parengtos žaliųjų pirkimų ataskaitas; ● 2019–2021 m. VPT metinės veiklos ataskaitas. <p><u>Duomenų analizė.</u></p> <p>Analizavome:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● VPT švieslentės (2019–2022 I ketv.) skelbiamus statistinius duomenis apie atliktus žaliuosius pirkimus (bendrą žaliųjų pirkimų skaičiaus dinamiką), naudotasi ir ankstesne švieslentės versija¹²⁸; ● VPT švieslentės (2019–2022 I ketv.) skelbiamus statistinius duomenis apie 14 ministerijų ir 60 savivaldybių atliktų žaliųjų pirkimų dinamiką, naudotasi ir ankstesne švieslentės versija¹²⁹; ● Visų 14 ministerijų, 350 (iš jų 249 atsakiusių) atsirinktų pirkimų vykdytojų, 60 (iš jų 58 atsakiusių) savivaldybių apklausos rezultatus. <p><u>Pokalbiai su:</u> AM, VPT ir EIM atstovais.</p> <p>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika taikytos vertinant surinktus vertinimo įrodymus.</p>	

¹²⁸ Prieiga per internetą: <https://vpt.lrv.lt/lt/svieslente>.

¹²⁹ Ten pat.

Vertinimo ataskaitos projektas
„Pasirengimo vykdyti žaliuosius
pirkimus vertinimas“
3 priedas

Ministerijų strateginiuose veiklos planuose nustatytų žaliųjų viešųjų pirkimų tikslų ar kryptų pavyzdžiai

- Aplinkos ministerijos 2021–2023 m. strateginiame veiklos plane (SVP) numatyta prie aplinkosauginių tikslų prisidėti didinant žaliųjų pirkimų vertės dalį, kuri 2019 m. siekė vos 3,3 proc. nuo visų viešųjų pirkimų vertės, 2023 m. Lietuvoje taptų dominuojančia viešųjų pirkimų rūšimi.
- Aplinkos ministerijos 2022–2024 m. SVP nustatyti dvigubai didesni, su Vyriausybės tikslu suderinti, siektini rodikliai. Numatyta „...siekiant, jog žaliojo kurso transformacijos partneriais taptų visuomenė, verslas ir viešasis sektorius: reikšmingai išplėsti žaliųjų pirkimų taikymo apimtį, kad nuo 2023 m. žalieji pirkimai taptų dominuojančia viešųjų pirkimų rūšimi“. Pažymėtina, kad ši ministerija 2022–2024 m. SVP nustatė ambicingesnius tikslus nei yra numatyti Vyriausybės 2021 m. nutarimo pakeitime, nes siekiama 2022 m. IV ketv. iki 90 proc. padidinti Aplinkos ministerijos ir jai pavaldžių įstaigų žaliųjų pirkimų būdu įsigyjamų prekių, darbų ir paslaugų skaičių.
- Ekonomikos ir inovacijų ministerijos 2022–2024 m. SVP vienas iš stebėsenos rodiklių – atliekamų žaliųjų viešųjų pirkimų vertės dalis nuo visų viešųjų pirkimų vertės, proc. Ankstesnių metų ministerijos SVP šio rodiklio nebuvo, jis yra susietas su Vyriausybės nutarimu patvirtintais naujais ŽVP tikslais ir siekiu 2023 m. vykdyti tik žaliuosius pirkimus. Taip pat 2021–2023 m. SVP pradėtas stebėti ir Lietuvos antrinių žaliavų (žiediško) indeksas.
- Energetikos ministerijos 2021–2023 m. SVP nustatyta veiklos efektyvumo didinimo kryptis – „Viešieji pirkimai: Žaliųjų pirkimų dalis nuo pirkimų, kuriems nustatyti aplinkos apsaugos kriterijai. Laukiamas rezultatas – 50 proc. iki 2023 m.“
- Sveikatos apsaugos ministerijos 2021–2023 m. SVP nustatyta veiklos efektyvumo didinimo kryptis - Didinti žaliųjų pirkimų būdu įsigyjamų prekių, darbų ir paslaugų dalį nuo įstaigos bendros viešųjų pirkimų vertės. Laukiamas rezultatas: iki 2023 m. pasiekti 50 proc. Terminas: 2021–2023 m.
- Teisingumo ministerijos 2021–2023 m. SVP nustatyta, kad ministro valdymo srityse bus išplėstos žaliųjų pirkimų taikymo apimtį, siekiant, kad nuo 2023 m. tokie pirkimai taptų dominuojančia viešųjų pirkimų rūšimi. Vertinimo kriterijus: Žaliųjų viešųjų pirkimų vertės dalis nuo visų viešųjų pirkimų vertės, proc. Taip pat nurodoma, kad šis vertinimo kriterijus yra susijęs su XVIII Vyriausybės programa.
- Užsienio reikalų ministerijos 2021–2023 m. SVP nustatyta, kad atsižvelgdami į 2021–2030 m. NPP tikslus ir LRV programos nuostatas, bus prisidėta prie viešojo sektoriaus paskirties skatinti darnų vystymąsi didinant žaliųjų viešųjų pirkimų apimtį. Ministerijoje įkurta tvarios (žalios ir skaitmeninės) diplomatinės tarnybos darbo grupė parengs tvarios (žalios ir skaitmeninės) diplomatinės tarnybos gaires.

Vertinimo ataskaitos projektas
„Pasirengimo vykdyti žaliuosius
pirkimus vertinimas“
4 priedas

Pirkimų vykdytojų pateikti žaliųjų ir įprastų produktų kainų skirtumų pavyzdžiai

Perkamų produktų pavadinimas	Įprastų produktų kaina, Eur	Žaliųjų produktų kaina, Eur	Skirtumas (brangiau) proc. / kart.
Baldai (pvz., spintelės, kurios dažomos ekologiškais dažais)	-	-	Iki 2 kartų
Chirurginiai siūlai	-	gaminami naudojant energiją iš atsinaujinančių šaltinių	2–3 kartus brangesni
Sevofluranas (vaistai)	-	-	50–60 proc.
Kava	-	-	Apie 30 proc.
Smėlio dėžės	~450-500	~650-800	Apie 44 proc.
Šviestuvai	~20	~40	100 proc. (Iki 2 kartų)
Popierius spausdintuvams (40 pakuočių)	159,60	174,24	9 proc.
Medus	7,8	11,37	46 proc.
Grikių kruopos	4,26	5,06	19 proc.
Bylų viršeliai	-	-	5–10 proc.
CPO LT kataloge nuo 2022 m. I pusm. įvykusių elektros pirkimų įkainių vidurkiai			
Vienos laiko zonos tarifas (už 1 kwh)			
Tarifas „Visa para“	0,18646	0,26042	39,67 proc.
Dviejų laiko zonų tarifas (už 1 kwh)			
Tarifas „Dieninis“	0,22101	0,25036	13,28 proc.
Tarifas „Naktinis, šeštadienio, sekmadienio“	0,17720	0,20587	16,18 proc.
Diferencijuotas pagal laiko intervalus tarifas (už 1 kwh)			
Tarifas „Maksimalių apkrovų“	0,22344	0,23818	6,60 proc.
Tarifas „Vidutinių apkrovų“	0,20226	0,21623	6,91 proc.
Tarifas „Šeštadienio, sekmadienio ir švenčių dienomis“	0,18256	0,19189	5,11 proc.
Tarifas „Minimalių apkrovų“	0,17085	0,17685	3,51 proc.
Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal atliktų apklausų ir CPO LT duomenis			

